

Katsaus

numero 1 1958

- Aarne Siirala:** Kirkko uskonnottomassa todellisuudessa
- Reijo Wilenius:** Kirkon ikkunat rikki?
- Kari Rydman, Erkki Niinivaara, Yrjö Massa, Teuvo Rasku:** Kannattaako kirkosta keskustella?
- Henri Broms:** Södergran ja suomalainen kulttuuri
- V. O. Veilahti:** Yhteiskuntasuunnittelu ja yksilön vapaus
- Silmäyksiä:** Kirje Teheranista Kirje Bostonista
- Ns. Korsimon juttu Ns. Herlitzin juttu Onko Katsauksella linjaa?**

KULTTUURI - POLITIIKKA - TALOUS

Katsaus

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki, Fredrikinkatu 36 B 33, puhelin 62 49 78

Vuositalaus 350 mk. Irtonumero 90 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä lehden postisiirtotiliä 94711 tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Ilmestyy neljästi vuodessa

K U L T T U U R I P O L I T I I K K A T A L O U S

KIRKKO USKONNOTTOMASSA TODELLISUUDESSA

Keskustelun pyörteitä protestanttisessa maailmassa

Aarne Siirala

Keski-Euroopan protestanttisten kirkkojen piirissä on ilmennyt sodan jälkeen voimakkaita keskustelun pyörteitä. Julistavista kirkkoista on alkanut muodostua keskustelevia kirkkoja. Teologisten tiedekuntien ja saarnatuolien rinnalle syntyi keskustelukeskuksia, Evankelisia akatemioita, joiden vaikutus henkiseen kehitykseen esimerkiksi Saksassa on ilmeisesti ollut varsin huomattava.

Saksan protestanttisissa kirkkoissa on tällä hetkellä toiminnassa kaikkiaan 18 Evankelista akatemiaa. Jonkinlaisen kuvan niiden toiminnan laajuudesta antavat ehkä seuraavat tilastolliset tiedot. Bad-Bollin Evankelisen akatemian vuosikirjassa kerrotaan, että sen kymmenvuotisen toiminnan aikana siellä on järjestetty 600 keskustelukokousta, joihin on osallistunut kaikkiaan 40.000 eri alojen edustajaa. Vuosittain järjestetään Evankelisissa akatemioissa 700 erilaista keskustelukokousta, joissa on keskimäärin 60 osanottajaa. Keskustelutilaisuuksia on kolmenlaisia: 1. Saman ammatin edustajia kokoontuu keskustelemaan oman alansa probleemoista. Esimerkkinä mainittakoon sanomalehtimiesten keskustelut julkisen sanan käyttäjien vastuusta kansakunnan »sielun-

hoitajina». 2. Keskustelut kansakunnan henkisen, sosiaalisen ja taloudellisen elämän kannalta polttavien ongelmien ympärillä. Ohjelmasta voi poimia näytteiksi esimerkiksi: »Miljonäärit — kansantalouden tukipilareita vai vallankumousten aiheuttajia?», »Taide romantiikan ja saalistuksen ristiaallokossa», »Kompromissi poliittisena hyveenä». 3. Pienten ryhmien kokoukset, joissa keskitytään tutkistelevaan suurta asiantuntemusta ja voimakasta henkistä keskittymistä vaativia teemoja.

Evangeliset akatemit eivät pyri olemaan mitään kirkon propaganda-keskuksia, vaan niissä koetetaan saattaa kiinteän ja määrätietoisen keskustelun kohteiksi sellaiset kysymykset, jotka kasvavat esiin yhteisissä pyrkimyksissä kansakunnan yhteiselämää rakennettaessa. Kirkkoa ei saa käsittää — niin todetaan usein Evangelisten akatemioiden toimintaselostuksissa — ihmisryhmäksi, joka pyrkii levittämään katsoimuksiaan toisille ryhmille. Evangelisten akatemioiden tehtävää esimerkiksi sivistyneistön kohdalla ei saa käsittää niin, että niiden tulisi pyrkiä saattamaan sivistyneistö takaisin kirkon helmaan, »die gebildeten zurückzufeuern». Evangelisten akatemioiden olisi koetettava muodostua keskuksiksi, joissa harjoittaudutaan elämään keskustellen ja kysymyksiin yhteisesti paneutuen.

* * *

Kuten jo edelläesitetystä on käynyt ilmi on keskusteluissa liikuttu varsin laajalla alalla. Tarkoituksena ei ole tässä antaa mitään yleiskuvaa keskustelujen kulusta. Seuraavat rivit pyrkivät vetämään esiin keskusteluista vain aivan tietyn kysymyksen asetteluun, liittyen Tutzingin Evangelisen akademian erään työntekijän, kirjailija Heinz Flügelin äsken julkaisemaan kirjaan »Zwischen Gott und Gottlosigkeit» (Stuttgart 1957).

Flügelin kirjan esityksen takaa saattaa kuulla erään keski-eurooppalaisen keskusteluun voimakkaasti vaikuttaneen hahmon, Dietrich Bonhoefferin, äänen. Bonhoeffer, joka sodan alkaessa eli parasta miehuuttaan, osallistui aktiivisesti kansallissosialismia vastaan tähdättyyn henkiseen vastarintaan ja kuoli hirsipuussa keskitysleirillä vähän ennen sodan päättymistä. Bonhoefferin vankilassa kirjoittamat mietelmät sisältävät kirkkaimpia ajatuksia, mitä sodan ahdistusten ahjosta on meille jäänyt. Flügel liittyy tutkisteluissaan erityisesti erääseen Bonhoefferin usein esilläpitämään teemaan: elämme sellaista vaihetta, jossa uskonnollisuus on hälvenemässä keskeltämme kuin sumu. Maailma on tulossa »uskonnottomaksi». Uskonnolliset kysymykset kalpevat ja koska Jumalan Sanan julistus on perinnäisesti liittynyt ihmisen uskonnollisiin taipumuksiin, näyttää siltä kuin ei ihmisissä olisi enää mitään liittymäkohtia kirkon sanomalle. Bonhoefferiin liittyen Flügel asettaa kysymyksen: Mitä merkitsee Jumalan Sanan julistaminen uskonnottomassa maailmassa?

Merkillepantavaa on, ettei käsitettä »uskonnoton» ja siihen liittyvää käsitettä »sekularisoitunut» varusteta ilman muuta kielteisellä etumerkillä. Kehityksessä ulos uskonnollisuudesta, ihmisten sekularisoitumisessa, nähdään tietynlainen kasvuprosessi. Ihminen on aikuistumassa. Bonhoeffer puhuu käsitteestä »die mündig gewordene Welt». Flügel kuvaa Bonhoefferiin liittyen länsimaista henkistä kehitystä uudella ajalla seuraavasti. Keskiajan ihmisten yhteiselämää sävytti uskonnollinen katsomustapa. Ihmiset eivät ehkä olleet sen »uskonnollisempia» kuin nytkään, mutta vallitseva ilmapiiri oli uskonnollinen. Jumala oli itsestäänselvästi kaiken »causa prima» ja »primus motor». Uskonnolliset »spesialistit» määräsivät ajan yleisen hengen ja uskonnollisuutta pidettiin itsestään selvänä edellytyksenä Jumalan puheen tajuamiselle.

Vähitellen alkoi tämä verraten yhtenäisen uskonnollisuuden vaikutus-ala kaventumistaan kaventua. Monille asioille, jotka ennen oli selitetty »uskonnollisesti» löytyi »luonnollinen» selitys. Ihminen oppi yhä useammilla elämän alueilla hallitsemaan todellisuutta. »Jumalan» vaikutus-alue kaventumistaan kaventui. Pian tultiin siihen, etteivät uskonnolliset »piirit» määränneet ajan henkeä. Ajan yleisen hengen määräisivät uskonnollisuudesta irti kasvaneet »piirit».

Karl Barthin, protestanttisen maailman tämän vuosisadan tunnetuimman teologin, protesti Kristus-uskon ja uskonnollisuuden samastamista vastaan on ymmärrettävissä — sanoo Flügel — tätä taustaa vastaan. Uskonto on Barthin mukaan eräs ihmistä kahlehtivista turmiovalloista. Ihminen yrittää uskonnollisuuttaan kehittämällä löytää tien Jumalan luo. Uskonto on ihmisen synnin, ihmisen omanvanhurskauden, raffinoituihin muoto. Jos kristillinen usko samastetaan ihmisen uskonnollisen taipumuksen kanssa, joudutaan tilanteeseen, jossa ihmiselämä pirstoutuu kahtia: klerikaaliseksi ja sekulaariseksi, hengelliseksi ja maalliseksi, kirkoksi ja maailmaksi. Kristittynä eläminen merkitsee silloin tietynlaisen uskonnollisen elämänmuodon omaksumista. Näin sulkevat uskonnolliset uskonnottomilta tien evankeliumiin. Kuuliaisuus Kristuksen evankeliumille johtaa sentähden väistämättömästi meidän aikanamme ristiriitaan perinnäisen uskonnollisuuden kanssa. Flügel viittaa siihen, miten Bonhoeffer vankilamietelmissään usein sanoo vastarinnan hänessä itsessään kaikkea uskonnollista kohtaan aina vain kasvavan. Jos Jumalan Sana sidotaan uskonnollisuuteen, ei nykyajan ihminen voi sitä ilosanomana kohdata.

Uskonnollisuudesta irtautuneita ihmisiä — jatkaa Flügel — ei meillä ole oikeutta pitää Jumalasta vieraantuneempina kuin uskonnollisuuden ympäröihin jääneitä. Nykyajassa vaikuttava voimakas paine »tämänpuoleisuuteen» ei ole evankeliumin kannalta ilman muuta kielteinen tekijä. Tekniikan jättiläismäinen kehitys vaatii ihmiseltä aivan uudenlaista keskittymistä »tämänpuoleiseen» todellisuuteen. Ellei ihminen harjoittaudu hallitsemaan uudenlaista teknillis-taloudellista todellisuutta, hän musertuu sen alle. On aivan luonnollista, että teknillistynyt maailma ei anna tilaa esimerkiksi sellaiselle uskonnollisuudelle, joka oli vallitsevana keskiajalla. Ne, jotka jäävät ihmisen sekularisoitumista valitellen uskonnolliseen »maailmaansa», kieltäytyvät ottamasta vastaan sitä haastetta, jonka uusi vaihe ihmiskunnan kehityksessä ihmiselle nyt heittää. Flügel kysyykin: Eikö protestanttisten kirkkojen nykyinen asenne sekularisoitumiseen ole ristiriidassa uskonpuhdistuksen hengen kanssa? Eikö jo luostarilaitoksen ja sen taustana olevan uskonnollisuuden hylkääminen merkinnyt sen kieltämistä, että todellisuus voitaisiin jakaa hengelliseen ja maalliseen, tuonpuoleiseen, ja tämänpuoleiseen?

Flügel tuntee olevansa — niinkuin Bonhoefferkin — näine kysymyksineen umpikujassa. Miltei ainoan valonpilkahduksen hän näkee kato-listen työläispappien urheassa yrityksessä. He ovat ehkä johdonmukaisimmin meidän aikanamme tajunneet, että Jumalan ihmiseksituleminen, Sanan lihaksituleminen, merkitsee kutsua ulos uskonnosta maailmaan. Flügel viittaa Rothen jo lähes sata vuotta sitten lausumaan ajatukseen: »Das Christentum geht wesentlich darauf aus, sich immer vollständiger zu verweltlichen.» Tämä merkitsisi silloin, että »aikuiseksi tullut maailma» olisi jumalattomuudessaan tietystä mielessä lähempänä Jumalaa kuin »uskonnollinen» maailma.

Tämäntapaisia tunteja saa kohdata varsin laajalti Evankelisissa akatemioissa käydyissä keskusteluissa. Asennoitumiset ovat usein toisilleen jyrkästi vastakkaiset, mutta kysymyksenasetteluissa on paljon

yhteistä. Keskustelukeskusten julkaisuissa viitataan usein myös samojen ajattelijoiden ja kirjailijoiden tuotteisiin. Usein vilahtavat esiin esimerkiksi seuraavat nimet: Berdjajew, Bernanos, Camus, Guardini, Picard, Sartre, Schneider, Weil. Ilmeistä on, että Keski-Euroopassa eletään käymistilassa, jossa eräänä varsin oleellisena piirteenä on irtaantuminen perinnäisestä uskonnollisuudesta. Joidenkin kohdalla on tässä irtaantumisessa ehkä kysymys rohkeilla ajatuksilla leikittelemisestä, uutuuksien tavoittelusta ja tietynlaisesta modernismista modernismin vuoksi. Varmaan on kuitenkin joukossa myös niitä, jotka edellämainittujen työläispappien tavoin ovat irtaantuen aikaamme hallitsevasta uskonnollisuudesta uskaltaneet Kristuksen jäljissä 'jumalattomaan' maailmaan Jumalan lupauksen ja käskyjen varassa. He eivät pyri kääntämään ihmisiä 'uskonnolliseen' kristinuskoon, vaan tahtovat sulaa yhteen uskonnottomien kanssa kohdatakseen yhdessä heidän kanssaan Jumalan 'haasteen' tämän ajan keskellä. He kutsuvat kanssakristittyjään paneutumaan uskonnottoman maailman hätään, koska he ovat kokeneet Jumalan rakkauden Jeesuksessa Kristuksessa vaikuttavan jumalattoman maailman syvimmissä uumenissa. Yhteys Kristukseen on heidän kokemuksensa mukaan saavutettavissa vain kärsimällä yhdessä jumalattoman maailman kanssa. »Gott gibt uns zu verstehen, dass wir leben müssen als solche, die mit dem Leben ohne Gott fertig werden» (Bonhoeffer).

KANNATTAAKO KIRKOSTA KESKUSTELLA?

Reijo Wilenius

KIRKON IKKUNAT RIKKI?

Katsauksen toimitus on päättänyt pyytää neljältä kirkkoa koskevaan keskusteluun osallistuneelta lausunnot siitä, vastasiko ja vastaako tällainen keskustelu tarkoitustaan, kannattaako sitä järkevien miesten (ja naisten) käydä. — Johdannoksi allekirjoittannut esittää asiasta eräitä omia ajatuksiaan — kysymyksessä ei ole mikään puolueeton johdanto, vaan persoonallinen kannanotto.

Elokuun viimeistä edellisenä päivänä 1957 rohkeni pelottomista puheistaan tunnettu kriitikko ja säveltäjä *Kari Rydman* heittää pommin Suomen Kansankirkkoon, tarkoituksenaan särkeä sen ikkunoita. Julkaisemassaan artikkelissa, jonka perussävynä oli vakavuus ja vilpittömyys, hän syytti laajoja kirkkomme piirejä — ei sen johtoa ja kirkollisym. kokousten kauniita päätöksiä — välinpitämättömyydestä, jopa vihamielisyydestä ihmisen älyllisiä ja taiteellisia pyrkimyksiä kohtaan. Ennen kaikkea näyttää siltä, että vapaa keskustelu, kun se kajoaa tiettyihin »perinteen pyhittämiin» asioihin, pyritään kirkon piirissä tukahduttamaan. Tästä on saatu karvaita kokemuksia. Tekemällä kohtalokkaan jaotuksen »maallisen» ja »hengellisen» (tai »uskonnollisen») välillä ja pitämällä edellisen piiriin kuuluvia inhimillisiä pyrkimyksiä joko yhdentekevinä tai suorastaan turmiollisina, kirkko itse asiassa torjuu *vapaan henkisen elämän ja etsimisen*, joka nykyaikana on uhanalaisempi kuin ehkä koskaan viime vuosisatojen kuluessa. Nyt jos koskaan tarvittaisiin yhteistä rintamaa kritiikin, keskustelun ja etsimisen vapauden puolesta kaikkia niitä hämäriä voimia vastaan, jotka riivaavat ihmiskuntaa. Ilmeistä on, ettei »vapaan maailman» tulevaisuutta turvata vetypommeilla ja tutkaverkostoilla, vaan määrätietoisella taistelulla vapaan ihmisyyden elintilan puolesta — myös niitä voimia vastaan, jotka itse »vapaan maailman» piirissä pyrkivät tukahduttamaan itsenäisen ajattelun vapautta. — Jos kirkko viittaa kintaalla tälle taistelulle, jonka pitäisi yhdistää eri maiden parhaat voimat, sillä ei ole enää merkitystä tulevaisuuden maailmassa. *Kari Rydmanin* heittämä kysymys oli lyhyesti sanottuna: aikooko Suomen kirkko toimia henkisenä pimentäjänä, rajoittuuko uudistushenki — reformaatiohenki — sen piirissä uusiin amerikkalaisiin tyrmäämismenetelmiin à la Hicks ja Graham (jotka vetoavat eräisiin ihmisen alempiin vaistoihin), vai ottaako kirkko paikkansa tänä aikana käytävässä henkisessä yhteenotossa vapaan ihmisyyden kahlitsemiseen pyrkiviä voimia vastaan. Näiden voimien ote ihmiskuntaan — sekä idässä että lännessä, ennen kaikkea idässä — on nykyään jo sellainen, että sen pitäisi riittää karkoitamaan aikansa elänyt ahdashenkisyys kirkon piiristä. Ainoa kirkollinen järjestö, joka tässä suhteessa toimii määrätietoisesti, on katolinen kirkko — mutta voidaan hyvällä syyllä kysyä, kuten nimimerkki *Tapuri Ylioppilaslehdessä*, onko poppamies politrukkia parempi.

Ilmeistä on, ettei *Kari Rydmanin* »pommin» tarkoitusta tajuttu. Tämä oli pääteltävissä niiden lukuisten vastineiden sisällöstä, joita sateli eri lehtiin ko. artikkelin ilmestyttyä. Tosin oli kirkon piirissä pappeja, jotka eivät tukkineet korviaan tältä vetoomukselta, vaan ottivat sen vastaan avoimin mielin. Mutta enemmistö jäi tuijottamaan vanhoja ympyröitä — siksi kunnes jokin aikamme barbarismin aalto tulee ja

pyyhkäisee heidät pois ympyröineen päivineen. Mutta siihen saakka he halunsa mukaan saavat harjoittaa atavistisia henkisiä hurmioita Hicksin teltoissa, sokeina sille hädälle, minkä perimmäisenä syynä on aikamme kulttuurivoimien hajanaisuus, ajatukseton tuijottaminen esi-isiltä perittyihin ympyröihin, kaikinpuolinen kykenemättömyys taistella tehokkaasti ihmisyyden perusarvojen puolesta.

Mutta riittää jo juhlapuhetta... Antakaamme puheenvuoro ensiksi Kari Rydmanille, joka aloitti ko. keskustelun.

Kari Rydman

ODOTAMMEKO EDELLEEN?

Kun viime elokuun lopussa aloitin Ylioppilaslehdessä keskustelun kirkosta ja sivistyneistöstä, en osannut arvata, että artikkelini saama vastaanotto olisi ollut niin kiihkeä kuin se muutamina seuranneina viikkoina tuli olemaan. Ennen kaikkea maininta katolisesta kulttuuriystävällisenä kirkkona aikaansai tavattoman kiivaan reaktion — enimmäkseen vastaan. Siinä yhteydessä tuli leima »katolinen» koristamaan paitsi itseäni, myös eräitä kirkkomme piirissä toimivia yrityksiä, joiden kanssa en ole ollut lähemmässä kosketuksessa enää vuosikausiin.

Katolisuus on ilmeisesti paljon suurempi tekijä maassamme kuin Bulevardin dominikaanipaterit tietävätkään — päätellen ainakin siitä, että toinen toistaan intohimoisempia katolisvastaisia kirjoituksia alkoi ilmestyä lehtiin. Mentiinpä niin pitkälle, että yritettiin löytää katolisuutta kirkon virallisesta messukirjastakin, samoin kirkkojen koristelusta kynttilöin. Tämäntapaiset lausunnot ovat luonnollisesti lähtöisin arvostelukyvyttömistä ja ylipuristisista piireistä, eikä niillä ole mitään tekemistä kirkkomme johtohenkilöiden edustaman asiallisen ja korkeatasoisen suhtautumistavan kanssa.

Kun kirkkoa arvostellaan, johtuvat negatiiviset kannanotot usein pappien esiintymisistä. Mutta ilmeisesti negatiiviset esimerkit jäävät mieleen paljon selvemmin kuin positiiviset. Keskustelun yhteydessä jouduin tutustumaan useisiin korkeisiin hengenmiehiin, joiden todella hieno olemus ja suhtautumistapa tekivät minuun erittäin positiivisen vaikutuksen. Keskusteluissa olimme pääasiassa samoilla linjoilla, ja uskon, että saimme eri keskustelutilaisuuksissa yhtä ja toista rakennetuksikin.

Mutta huolimatta näistä pappiemme parhaimmiston pyrkimyksistä kysymys kirkosta ja sivistyneistöstä on kaukana ratkaisustaan. Kirkkovaen ja pappien enemmistö tuntee jatkuvaa ennakoluuloa sivistyneistöä kohtaan ja eräs osa siitä asettaa jopa kysymyksenasettelun päälaelleen väittämällä, ettei sivistyneistöstä voida puhua kirkon tai Herramme edessä, taikka että sivistys ei ole missään tekemisissä kirkon ja sen julistuksen kanssa.

Kun professori Nils-Erik W i c k b e r g kirkkoarkkitehtuuripäivillä rohkeni erittäin hienolla taiteilijan tavalla arvostella kirkon eräitä pyrkimyksiä, hänen saamansa vastaanotto oli vähintään yhtä kielteinen kuin minunkin. Ja kuitenkin hänen puheenvuorostaan ei todellakaan voinut saada käsitystä, että hän olisi jollakin tavoin kirkolle vihamielinen. Häntä ei tosin voitu nimittää lättähatuksi tai nulikaksi. Mutta »katolinen», siinäpä oiva nimitys hänellekin!

Ja kuitenkin nämä asiat ovat niin vakavia, ettei kirkolla olisi varaa tämäntapaisiin kannanottoihin. Enempää prof. W i c k b e r g kuin minäkään emme pyri edustamaan »sivistyneistöä», vaan olemme esiintyneet

lähinnä yksityishenkilöinä. Korkeintaan olemme edustaneet pientä taiteilijoiden ja siihen verrattavien ryhmää, prof. Wickberg lähinnä arkkitehtuurin, minä lähinnä musiikin alalla.

Ajatelkaamme renessanssin tai barokin kirkkoja, Michelangelon tai Rafaellon maalauksia, Palestrinan tai Bachin musiikkia: menneitten vuosisatojen oikeaoppisuus ja purismi eivät ole jättäneet jälkimaailmaan jälkeä muuten kuin sotina ja veritöinä, mutta kirkon yhteydessä kasvanut kirjallisuus ja taide ovat merkinneet sille korvaamatonta omaisuutta, joka varmasti on lujittanut sen asemaa maailmassa henkisten arvojen lujimpana turvana.

Jos kirkko ei halua sisällyttää itseensä muuta kuin sen osan kansasta, joka on vastaanottavainen sille tavalle, jolla kirkko nykyisin toimii ja julistaa, se kaivaa pohjaa jalkainsa alta. Sivistyneistölle ja taiteilijoille ei kirkon julistustyylillä merkitse muuta kuin vastenmielistä, vierasta kieltä. Jos sivistyneistö välttää kristillisiä kokouksia, se ei suinkaan johdu siitä, että se vastustaisi niitä asioita, joista kirkon julistuksessa perimmältään on kysymys. Kirkkomme, joka on pyrkinyt poistamaan kaiken mystiikan jumalanpalveluselämästä ja on pyrkinyt suureen rationaalisuuteen, on — ehkäpä tahtomattaan — samalla madaltanut tasoaan arveluttavassa määrässä.

Kirkonmiehet ovat oikeassa: pääasia ei ole aikaansaatu tunnelma, vaan elämä niissä asioissa joita se pitää pyhinä. Mutta tämä ei suinkaan vaadi puheita ja äärimmilleen erikoistunutta kirkollista terminologiaa. Tämän hetken tilanne on se, että suurin osa henkisestä johtavasta luokasta löytää Jumalansa muualta kuin kirkkoista: musiikista, taiteesta, kävelyretkistä luonnon temppeliin, jossa virrenveisuun sijasta linnut visertävät, ja julistuksesta eivät huolehdi papit, vaan puhutaan suuremmin suin.

Oscar Wilde on eräässä lausumassaan kiteyttänyt erään taiteellisen uskonnollisuuden määritelmän: »Taide ja vapaus ovat minulle oleellisempia ja uskonnollisempia kuin mikään usko. Taiteilijan elämännäkemyks on ainoa mahdollinen ja sen tulisi vallita kaikessa, myös ja ennen kaikkea uskonnossa. Kavaljeerit ja puritaanit kiinnostavat asujensa ansiosta, ei vakaumustensa ansiosta.»

Tarvitsemme kirkkoa yhtä paljon kuin se meitä. Mutta jos tunemme kirkkomiljöön ja sen toimintatapojen olevan meille vieraita, ei syy ole meissä. Ei ole kysymys mistään lättähattuisuudesta vaan todellisesta tarpeesta. Aloite on lähtenyt meidän taholtamme, kirkon tulisi huomata tämä. Koska emme ole saaneet myönteistä vastausta kirkkokokonaisisuuden taholta, älkää ihmetelkö, jos hakeudumme muualle.

Erkki Niinivaara

KANNATTAAKO KIRKOSTA KESKUSTELLA?

Katsauksen pyrkimys virittää keskustelua siitä, »kannattaako kirkosta keskustella», antaa aavistuksen hienoisesta epäilyksestä. Sen taustana lieenee se viime kuukausina eri lehdissä suoritettu ajatuksenvaihto, jossa kirkolliset kysymykset ovat olleet esillä. Keskustelu ei otaksuttavasti ole ollut riittävän hedelmällistä, tuloksellista, eikä ole johtanut odotettuun selvyyteen.

Epäilyksessä on kuitenkin usein ihmishistorian varrella ollut uusien oivallusten siemen. Voinee senvuoksi ajatella, että tässäkin on aiheellisesti huomio suunnattava itse kysymystenasetteluihin. Erääseen näkökohtaan pyydän tässä vain viitata.

Missä kulkevat ns. kirkko-keskustelun rajat? Mitkä kysymykset ovat »kirkkoa koskevia»?

Luonnollisesti voidaan tässä rajat tietyssä mielessä vetää selvästi näkyviin. Kirkkolaki on oma säännöstönsä valtakunnan muiden lakien joukossa. Kullakin seudulla tiedetään tarkkaan, mikä on seurakunnan maata tai kiinteistöä ja mikä taas on kunnan tai yksityisen. Rekisterinpidon kannalta voidaan myös ilmoittaa, kuka on kirkon jäsen ja kuka ei ole. Mikäli keskustelu liikkuu näiden viittamerkkien osoittamalla kysymysten tasolla, silloin maasto on kartoitettu.

Mutta asiaa voidaan lähestyä myös toiselta suunnalta. Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa nimitetään toisinaan kansankirkoksi. Näin lausuttaessa ajatellaan eräitä tärkeitä periaatteita. Kirkko muodostuu paikallis seurakunnista. Jokainen neliometri Suomi-nimisessä valtakunnassa kuuluu periaatteessa jonkin seurakunnan alueeseen. Jokainen ihminen ja kaikki ihmisen olosuhteet kuuluvat täten kirkon intressipiiriin. Kaikki mitä kirkolla mahdollisesti henkisessä mielessä on, kaikki mitä se on pantu ajassa edustamaan, kuuluu periaatteessa jokaiselle ihmiselle. Päämääränä ei ole oleva ihmisten ja elämän hallitseminen vaan niiden palveleminen.

Edellisestä johtuu, että kaikki ihmisen kutsumusta muovaavat tekijät ovat kirkon toiminnan yleistä taustaa. »Kannattaako kirkosta keskustella» merkitsee siis tässä mielessä suurta runsautta osakysymyksii. Kannattaako tutkia kansallisen elämämme perussuuntausta tai pohtia kysymystä kasvatuksen päämääristä tai selvittää sitä, onko yhteisessä elämässämme henkiseen tylsistymiseen viittaavia seikkoja? Onko vapaalla ajatuksella elämänilmaa? Ollaanko tiellä oikeudenmukaisempaan kansantulon jakoon? Mitkä uskomukset nykyään pitävät ihmisiä henkisessä holhouksessaan? Mitkä ovat voimakkaimmat tekijät mielen-terveydelliseltä kannalta kansamme elämässä? Miten voidaan turvata yksilön asema massayhteiskunnassa?

En väitä että kirkko olisi todellisuudessa ollut kaiken tämän tutkistelun ylläpitäjänä. Mutta periaatteessa sen tulisi olla luomassa sille edellytyksiä kansamme keskuudessa. Keskustelu kirkosta on siis laajassa mielessä kaikkea tätä koskevaa, sen tutkimista, onko ihmisten elämä sanan syvimässä mielessä kahlehdittua vai vapahdettua.

Muuan esimerkki havainnollistakoon edelläolevaa. Saksalainen teologi Dietrich Bonhoeffer piti Berliinin radiossa helmikuussa 1933 esitelmän. Siinä hän varoitti johtajasta (Führer), joka todellisuudessa saattaakin tulla viettelijäksi (Verführer) kansalleen. Esitelmän lähetys katkaistiin. V. 1945 maksoi sen esittäjä vakaumuksensa hengellään. Luonnollisesti hänen rinnallaan oli monia muita. Mutta tässä yhteydessä on merkittävää, että B:n kirjallisesta jäämistöstä huokuu epätavallinen asiallinen raikkaus. Lähestyvän hirvittävän kurimuksen edellä hän varottaa ihmisten halveksumisesta. »Ainoa hedelmällinen suhde ihmisiin on rakkaus, so. tahto pysyä heidän yhteydessään». Väistämätöntä kansallista tuhoa on katsottava silmästä silmään. Mutta samalla on kypsyttävä senjälkeen odottaviin suunnattomiin uusiin tehtäviin. Näin opettaessaan hän harjoitti kansallista sielunhoitoa ja antoi oman lisänsä »keskusteluun kirkosta».

VASTAAKO KIRKKOKESKUSTELU TARKOITUSTAAN?

Meillä on viime aikoina käyty melko vilkasta keskustelua Suomen evankelis-luterilaisesta kansankirkosta, ja se jatkuu edelleen.

Se, että keskustelu on viritetty nimenomaan ns. sivistyneistöön kuuluvan akateemisen nuorison keskuudessa ja että siitä ovat olleet kiinnostuneita myös jotkut vanhemmankin polven sivistyneistön edustajat, on mielestäni sinänsä jo positiivinen piirre, joka osoittaa, että ennen kaikkea nouseva akateeminen polvi on mahdollisesti siirtymässä hedelmättömän penseyden ja välinpitämättömyyden tilasta aktiiviseen reagointiin kysymyksen ollessa kansankirkostamme ja sen papistosta sekä sen edustamasta kristillisyydestä.

Toivoisin omasta puolestani, että keskustelu kirkosta saisi jatkua ja että siihen osallistuisivat myös muut yhteiskunnalliset piirit, sivistyneistön lisäksi ennen kaikkea työväenluokka, sillä käsitykseni mukaan juuri näiden kahden suuren yhteiskuntaryhmän keskuudessa on tapahtunut viime vuosisadan loppupuolelta lähtien eniten vieraantumista kristinuskosta ja sen edustamista arvoista. Mutta samalla myös näiden kahden väestöryhmän piirissä on viimeisen sadan vuoden kuluessa syntynyt ehkä eniten asiallisella valistustoiminnalla kumottavissa olevia ennakkoluuloja kirkkoa ja papistoa sekä osaksi myös kristinuskoa kohtaan, sivistyneistössä pääasiassa naturalististen filosofisten virtausten ja työväenluokassa etupäässä marxilais-materialistisen sosialismin ansiosta. Näiden ennakkoluulojen poistamisessa asiallisella keskustelulla voi olla muun valistus- ja julistustoiminnan ohella oma positiivinen merkityksensä.

Mutta tahtoisin nimenomaan tähdentää sitä seikkaa, että keskustelua ei ole tarkoituksenmukaista käydä silloin, kun keskustelijoina ovat joko asiaatuntemattomat perifeeristen kysymysten vatvojat tai subjektiiviset fanaatikot, kuuluvatpa he sitten joko kirkon ja kristinuskon puolustajiin tai vastustajiin. Painomusteen ja paperin tuhlaaminen tällaisiin keskusteluihin, joista muodostuu useimmiten vain hedelmättömiä dogmaattisia väittelyitä, voi olla suorastaan asialle enemmän haitaksi kuin hyödyksi. En tarkoita dogmaattisuudella tässä Raamatun ilmoitukseen perustuvia perusdogmeja, joiden varassa kristinuskon seisoo tai kaatuu, vaan yleisiä asiantuntemattomuudesta johtuvia uskomuksia, joiden lukumäärä on kääntäen verrannollinen ihmisen tietoon ja henkiseen kypsytyteen.

Naiiveja syytöksiä kansankirkkoamme vastaan ovat mielestäni sellaiset väitteet, että sillä on kielteinen suhde tieteeseen ja filosofiaan, että sillä on ahdas asenne taiteeseen, että roomalaiskatolinen kirkko voi muodostua vaaraksi evankelis-luterilaiselle kansankirkkollemme ja että kirkko olisi erotettava valtiosta ja sen verotusoikeus poistettava, koska se palvelee vain erittäin pientä kansanosaa. Yhtiä lapsellista on kirkon edustajien taholta väittää, että kansankirkkoamme kohdistettu kritiikki on aiheetonta, että kirkko ja sen papisto ovat tehneet kaikkensa esim. sivistyneistön ja työväenluokan hyväksi tai että uskonpuhdistajamme Martti Luther on sopimaton oppi-isäksemme, vaikka onkin myönnettävä, että hän oli myös erehtyväinen ihminen.

On ensinnäkin muistettava, että monissa suurissakin kysymyksissä yhtenäistä kantaa edustavaa kirkkoa ei ole olemassakaan, vaan siinä on eri tavoin ajattelevia pappeja ja pappisryhmiä. Toiseksi on muistettava, että kirkko on pappejansa myöten vajavaisten ja puutteellisten ihmisten hallitsema kirkko, jonka organisaation, johtajiston koulutuksen, julis-

tuksen ja muun toiminnan tulisi olla jatkuvasti korjauksen alaisena. Ja kolmanneksi on syytä muistaa, että kirkon uudistumisen on lähdeittä sen julistajien sisäisestä uudistumisesta. Organisoituna hierarkisena laitoksena kirkon papisto ja muu edustajisto on liaksi mukautunut porvarilliseen yhteiskuntaelämään ja vajonnut maallisten ammattikuntien synteihin: korkean elintason tavoitteluun, itsekkääseen, jopa epärehelliseen kilpailuun kirkon johtavista viroista ja niiden suomasta vallasta ja kunniaista, mukavuudenrakkauteen, esteettisten ym. ulkonaisten seikkojen liian yksipuoliseen korostamiseen jumalanpalvelusmenoissa ja saarnojen muotoiluissa. Keskeisesti kristillistä julistusta synnistä ja armosta sekä sisäisestä uudestisyntymisestä usein saarnoissa kartetaan, ja tarjotaan kuulijoille ihmiskeskeistä erikoisuudentavoittelua, sananhelinää, usein toistettuja esimerkkikertomuksia ja fraaseja, ja kuvitellaan, että sillä voidaan tyydyttää ihmisen sisäinen kaipuu päästä Jumalan yhteyteen. Todella alkuvoimaisia kristillisiä liikehtimisiä ja niiden edustajia pyritään vaimentamaan jopa valheellisen panettelun keinoin. Valtaa pyritään pitämään usein sovinnainten ja diplomaattisten pappien käsissä, jotka kumartavat maallisten vallanpitäjien suosion tavoittelussa joka suuntaan, mutta joilta puuttuu profeettallista sisäistä pakkoa: »Voi minua, ellen evankeliumia julista!» Synniksi leimataan usein vain selvät ulkonaiset teot, kuten murhat ja varkaudet, haureus ja juoppous, mutta sydämen kääntymättömyys, kovuus, kiros ja valheellisuus saa usein vapaasti rehoittaa kristittyinä itseään pitävien ihmisten keskuudessa.

Kun tältä perustalta lähdetään asialliseen, ystävälliseen ja oman huonouden tunnon synnyttämän nöyryyden mukaiseen keskusteluun kirkosta, on se mielestäni erittäin tarkoituksenmukaista.

Mutta jottemme liian optimistisissa kirkon parannusyrityksissä turhaan tuuleen huitoisi, muistakaamme, että Jumalan oman valitun kansan enemmistö huusi Pontius Pilatukselle: »Ristiinnaulittakoon, ristiinnaulittakoon!»

Teuvo Rasku

KANNATTAAKO KIRKKOA ARVOSTELLA?

Kirkosta on meillä keskusteltu niin kauan kuin se yhteiselämäämme on vaikuttanut. Niin tosiaan, kyllä kaukaiset esi-isämmeekin vajaat tuhat vuotta sitten keskustelivat kirkosta — ja paljoa tuimemmassa sävyssä kuin nykyajan kristityt ja pakanat. Silloista keskustelua säesti itku ja hammasten kiristys ja miekkojen kalske. Onneksi tuo kaikki on nyt takanapäin eikä se sellaisenaan voi enää uusiutua. Jokin aines nykyisessäkin asennoitumisessamme kirkkoon — puolesta tai vastaan — lienee silti peräisin noilta kaukaisilta ajoilta. Olemme yhä jakaantuneina »kristittyihin» ja »pakanoihin», kirkon kannattajiin ja vastustajiin.

Jako on karkea ja monessakin mielessä harhaanjohtava. Pahimpia tällaiseen jaotteluun perustuvista erehdyksistä on se, että kiistassa puolella tai toisella olevista saadaan kuva, että heillä on vain joko kirkon menestys tai kirkon kaato koko toimintansa yksinomainen käyttövoima. Näin onnettomasti eivät asiat tietenkään ole kummallakaan puolella. Tästä pääsee selville kun saa tilaisuuden vapaasti ja avoimesti keskustella »vihollisensa» kanssa. Tällöin saattaa myös käydä niin, että puolin ja toisin todetaan vastustajan olevan monessa suhteessa lähempänä itseä kuin joku »omaan leiriin» lukeutuva. Luulisinkin tällaisen huomion olevan terveellisen itsekullekin keskusteluun osallistuvalla. Ja kuitenkin: kun kysytään, kannattaako kirkkoa arvostella,

onko kirkon vaiheilla käynnissä oleva keskustelu aiheellista, vastaan empimättä: o n.

Oleellisimmalta osaltaan keskustelu kirkon ympärillä on vakavaa elämäkatsomuksellisten asioiden selvittelyä. Itse asiassa on kysymys tietyistä tyylistä suhtautua asioihin. Jättäen määrittelemättä, mitä on usko, haluaisin parilla sanalla yrittää ilmaista sen, mitä pidän oman kirkonvastaisen toimintani perustana. Lähtökohtani on epäily, pohjaton päättymätön epäily. Se merkitsee että mahdollisesti saavutetut »tulokset» on asetettava jatkuvan kritiikin alaisiksi. Tiettyyn, ennakolta hahmotettuun ja kuviteltuun päämäärään pääseminen on erehdystä. Päämäärä, tulos ei ole tulevaisuudessa, vaan jokaisessa nykyhetkessä. Kahden toisiaan seuraavan, epäilyllä ladatun — mutta samalla avoimen hetken — väliin saattaa myös joskus tulvahtaa jotain, joka on täynnä merkillistä, ajattomuuden sävyttämää onnea. Mutta kuinka tällaisista hetkistä voitaisiin päätellä Jumalan olemassaolo, erityisen varjeluksen alaisena oleminen tms.? Miksi olemme joistakin syvähenkisistä koke-
muksistamme niin halukkaita luomaan kiinteitä mielikuvia? Eikö avoin, jakuvalle tutkistelulle altis elämänasenne ole terveempää kuin kangistunut dogmaattisuus? Jos »lyömme lukkoon», syntyy usko, usko Jumalaan tai ei-jumalaan, usko kirkollisiin tai ei-kirkollisiin järjestelmiin. Epäilyn, tutkistelun, ajattelun selkiinnyttämisen alueella voivat ihmiset sensijaan kohdata toisensa avoimesti.

Mitä nimenomaan ajattelun ja käsitteiden selkeyteen tulee, näen kirkon aseman toivottomana. Sen opit ja uskomukset samoin kuin kirkon edustajien yksityiset kannanilmaisut ovatkin useimmiten sekä sisäisesti että keskenään ristiriitaisia, eivätkä kestä kriittistä tarkastelua. Tässä yhteydessä en malta olla viittaamatta tukholmalaisen Dagens Nyheterin eräisiin pääkirjoituksiin, joissa on varsin älykkäästi tuotu esiin kirkolliseen ajattelutapaan liittyviä heikkouksia samalla kun niissä on suoritettu eräitä selventäviä suurlinjojen vetoja.

Meikäläisten kirkollisten piirien ajattelutavan epämääräisyydestä haluaisin antaa erään esimerkin. »Seurassa» 1958/6 kirkkoherra Voitto Viro vastaa kirkkoa, uskoa yms. koskeviin tiedusteluihin. Eräässä vastauksessa hän sanoo mm.: »Tuskin voi moitteetonta elämää elää olematta yhteydessä lähimmäiseen, mutta silloinhan tuli perustetuksi kirkko. — — — Teidän täytyy uskoa ihmisten yhteyden keskeiseen merkitykseen ja siis perustaa kirkko jota voitte rakastaa.»

Kysymykseni kirkkoherra Virolle: Onko yhteydentunne ihmiseen todellakin samaa kuin kirkko? Jos on, niin hyvä on. Pidetäänpä siis tästälähin kiinni tästä kirkko-käsitteen määritelmästä ja olkaamme lisäämättä siihen mitään. Ja koska kaksi ystävällisessä suhteessa olevaa ihmistä näinollen muodostaa »kirkon», niin eihän siinä sitten enää kolmatta — ts. pappia — tarvitakaan jumalansanan selittäjänä ja Jumalan välitysmiehenä — ja veronperijänä. Ja mikäli kirkkokin tai jokin seura tai järjestö perustetaan, niin eikö sen joka tapauksessa pidä toimia täyden vapaaehtoisuuden varassa. Henkilökohtaisesti pidän myös arveltavan, jopa vaarallisena ilmiönä, jos alamme rakastaa jonkin nimistä järjestöä. Juuri niin menetellen unohtuu ihminen. Mutta eikö juuri ihmisestä ole loppujen lopuksi kysymys eikä tämän tai tuon nimisestä järjestelmästä?

Yhteenvetona edellisestä haluaisin lopuksi käsityksenäni esittää, että kirkkoa hallitsee esitieteellinen dogmaattisuus ja esitieteellinen käsitte-
hämäryys. Kirkko valtioon sidottuna on yhä merkittävä tekijä kasvatuksen alalla. Lähinnä kasvatuksellisista syistä onkin mielestäni mitä tärkeintä, että kirkon omassa piirissä, mutta myös sen ulkopuolella, pidetään vireillä selvittelevää, tutkistelevaa kirkkokeskustelua.

Henri Broms

Edith Södergranin runous ei suinkaan vielä ole kaikkiiin ääriinsä saakka kartoitettua maata; häntä ei vielä ole voitu siirtää elävän kirjallisuuden piiristä klassikoiden yleisöä vähän kiinnostaviin nimiluetteloihin. Eipä häntä vielä ole edes kaikilla tahoilla hyväksytty ensi luokan kirjailijaksikaan, muistaaksemme parisen vuotta sitten tunnettu akateemikko eräässä alakerrassaan mainitsi Södergranin yliarvioituna runoilijattarena. Ettei Södergranin rintakuvaa vielä ole haudattu tomuttuneille komeronhyllyille osoittaa se, että jatkuvasti julkaistaan lehtiartikkeleita, jotka käsittelevät häntä, 9:n vuoden kuluessa on ilmestynyt kaksi perusteellista tutkimusta runoilijattaresta, ja ilahduttavaa oli tietenkin, että viime vuonna ilmestyi tavallaan Södergranin alkuperäisteos, kokoelma hänen kirjeitään.

Tästä huolimatta on Södergranilla ollut suomenkielisissä piireissä parina viime vuosikymmenenä sangen vähän puhevaltaa. Eihän suomeksi tietääksemme ole ilmestynyt mitään runoilijataarta käsittelevää Kailaan käännöskokoelman jälkeen. Hänen runoudellaan olisi kuitenkin ensiluokkaista ja omaperäistä annettavaa kulttuurimme molemmille osapuolille. Sen, että Södergran kielestään huolimatta kuuluu suomalaiseseen kulttuuriin huomattavasti kiinteämmin kuin esim. läntisen naapurimaan, osoittaa itärajan läheisyys hänen runoudessaan. Vuosisadan vaihteen suomenkielisessä kulttuurissa tuntuu myös, kuten tiedämme, itärajan läheisyys eksoottisena kalevalaisuutena, ja esim. joku ulkomaalainen tarkkailija saattaisi hyvinkin huomata jonkinlaista tunnehöngän yhtäläisyyttä suomenkielisten piirien Karjalan inspiroimassa taiteessa ja kannakselaisen runoilijattaren tuotteissa. Sven Hirn on eräässä lehtiartikkelissaan (Hbl 1956: 134) käsitellyt Södergrania karjalaisen, eksoottisen maiseman kuvaajana. Mutta yhteisestä ilmiansuunnasta huolimatta, miten tavattoman erilainen oli Södergranin suhde itärajaan! Suomenkielisen kulttuurin edustajat olivat suomalaisuusaatteen miehiä ja säilyttivät tietyn viileän asenteen rajantakaisiin ilmiöihin, Södergranilla ei toisessa ympäristössä kasvaneena tuota aatetta ollut ja niinpä hän saattoi ylittää rajan. Itseasiassa hän on ainoa suomalainen, joka on tuon rajanylityksen suorittanut. Ei ole vaikea ymmärtää niitä välttämättömiä syitä, jotka johtivat mainittuun viileään asenteeseen suomalaisen kulttuurin piirissä, mutta toisaalta, kun tiedämme, että Pietarin kirjallinen elämä vuosisatamme alussa oli hedelmällisimpiä koko Euroopassa, voimme vain pahoitella, että tuo rikas floora kukoisti aivan naapurissamme, jättämättä juuri mitään jälkeä kirjalliseen elämäämme. Olisihan saattanut odottaa, että 20-luvulla, kun kerran itsenäisyys oli saavutettu, tuon kymmenluvun sukupolvi olisi ollut kiinnostunut Venäjän kirjallisesta kulttuurista, joka silloin vielä kukoisti heikentymättömänä, varsinkin kun kielitaitoakin tsarinajan peruina silloin vielä oli, ja varsinkin kun Södergran, jota 1920-luvun sukupolvi varauksetta ihaili, itse viittasi venäläiseen kirjallisuuteen, paitsi runoilijalaadultaan, niin myös kirjoittamalla sangen ihailevan artikkelin aikakauslehti *Ultraan* Severjaninista. Venäjän symbolistisen kauden lukemattomien runokirjojen sensualismissa ja aistien palvonnassa oli jotakin aitoa ja naiivia. Koululle oli annettu dekadentin nimi, mutta muiden eurooppalaisten suurkaupunkien dekadenssista se erosi edukseen siinä, että Pietarissa sensualismi muuttui löytöretkeksi uuteen elämännautintoon, joka itse asiassa oli slaavilaisen hengen kanssa sopusoinnussa. Jotakin tästä aisti-ilosta on tarttunut myös Södergranin runouteen. Hän löysi

Henri Broms

kannakselais-pietarilaisesta ilmapiiiristään uuden, puoli-itämaisen ihmisen tavan aistia elämää ja on usein välittänyt sen runoudessaan lukijoilleen. Tätä luultavasti on se bysanttilaisuus, mistä usein on puhuttu Södergranin yhteydessä, ja joka on eräs hänen tuotantonsa lajimerkkejä.

Mutta Södergranin runoudessa on toinen ulottuvaisuus, jota ehkä ei usein tapaa niin aisti-tyyppiseen kirjailijaan liittyneenä kuin Södergran oli, nim. ajatuksen dimensio. Tämä ajatuksen dimensio on suomalaisessa kirjallisuudessa yhtä harvinainen kuin äsken mainittu positiivinen, luova suhtautuminen itäiseen naapurikulttuuriin. Viime aikojen ilahduttavana ja sangen huomattavana poikkeuksena on luonnollisesti mainittava Toivo Pekkanen. Södergranin monista ajatuksista ehkä keskeisin oli ajatus pian tapahtuvasta uuden ihmistyyppin tulemisesta. Olisiko mahdollista, että hänen runouteensa olisi jotain tarttunut siitä itämaisen kristillisyyden messianismista, joka oli ajan venäläisen kirjallisuuden yleisin teema? Tai olisiko myös mahdollista, että hän kahden valtakunnan asukkaana olisi tajunnut slaavilaisen aistimistavan toisenlaisuudessa ja tuoreudessa jotain uudistumisen vielä käyttämättömiä mahdollisuuksia, ja nämä vaikutelmat ja kokemukset olisivat sitten sekoittuneet tunnettuihin Nietzscheä saatuihin kirjallisiin heränteisiin? Joka tapauksessa ovat Södergranin ajatukset eläviä ja hengittäviä ajatuksia, joilla on paljon mahdollisia liittymäkohtia elämään ja historiaan.

Nykyhetkinen suomenkielinen kirjallisuus kehuskelee usein korkealla intellektuaalisella tasollaan, runous on sangen rationaalista ja monet aforistikot solmivat mietteitään pieniksi, kireiksi solmuiksi, mutta on hämmästyttävää, miten vähän varsinaisia ajatuksia, mittavampia ajatuksia södergranilaisessa tai pekkaslaisessa mielessä se on tuottanut.

1. *Suunnitelmallisuus ja suunnittelemattomuus eivät ole mitään ehdottomia vastakohtia.*

Ensiksi on kai parasta selvittää eräitä artikkelissa esiintulevia käsitteitä. Jätän syrjään niin pitkälle kuin se suinkin on mahdollista varsinaiset ideologiset probleemit, jotka tulevat esille esim. sanonnoissa: Sosialismi merkitsee tai puoltaa suunnitelmallista yhteiskuntataloutta l. suunnitelmataloutta. Kapitalismi taas puoltaa markkinataloutta, joka on vapaata vastakohtana suunnitelmatalouden sisältämälle sidonnaisuudelle, säännöstelylle ja valtiojohtoiselle pakkotaloudelle, sidonnaisuudelle taloudellisen toiminnan subjekteihin nähden, jotka eivät suunnitelmatalouteen siirryttäessä enää saa vapaasti päättää elinkeinonsa harjoittamisen tavasta, eivät saa vapaasti tuottaa vaihdantaa l. (säännöstelystä) vapaita markkinoita varten eivätkä edes vapaasti käyttää tulojaan. Kun suunnitelmallisuus yhteiskuntataloudessa myös edellyttää julkista l. lakeihin sidottua valtaa ja elimiä, jotka tätä suunnittelua harjoittavat ja edelleen valvovat voimassaoleviksi vahvistettujen perussuunnitelmien toteuttamista, johtaa suunnitelmallisuuden lisääntymisen perinnäisten vapausarvojen vaarantamiseen. Se merkitsee, niinkuin prof. Hayek on sanonut tunnetun teoksensa otsikossa, »tietä orjuuteen».

Yhteiskuntatieteellinen tutkimus ei kuitenkaan anna tukea sen paremmin suunnitelmallisuuden puolesta kuin sitä vastaan esitetyille kärjistetyille »kaikki tai ei-mitään» väittämille, joilla vaikutetaan suurten joukkojen mielipiteiden muotouttamiseen — useimmiten yhteiskunnallisen ja poliittisen vallan saavuttamiseksi tai saavutetun vallan säilyttämiseksi.

Tieteellinen ajattelu on päättäväisesti vapautumassa *dualismista*, jonka mukaan vain pelkistetyt vastakohtat, (esim. hyvä ja huono, vapaa ja epävapaa, aineellinen ja henkinen) sisältäisivät totuuden suusanallisen (verbaalisen) ilmaisuun. Vaikka yhteiskunnan henkisessä kentässä nämä vastakohtat vaikuttavat vielä maagillisella tenhollaan joukkojen arvostuksiin, ei kaksijakaisuus enää kuulu tieteenomaiseen asenteeseen.

Niinpä suunnitelmallisuus ja suunnittelemattomuus eivät ole enää tieteellisessä ajattelussa vastakohtia. Nykyisen kannan esittävät amerikkalaiset tutkijat Robert A. Dahl ja Charles Lindblom teoksessaan »Politics, Economics and Welfare.» He kirjoittavat:

»Vaikkakin yhteiskuntatieteet ovat vielä lapsuusiässään, ne kuitenkin jo tuottavat ajattelun tottumuksia, tiedon koostumia ja teoreettisia asettamuksia, joiden tuloksena nyt aletaan pakosta päästä sopimukseen, joka oli täysin mahdotonta viisikymmentä vuotta sitten. Ne eivät varmaankaan sano meille onko vai ei ihminen rationaalinen, voiko vai ei suunnitelmallisuus olla menestyskysymys, voivatko vai ei hallitukset viisaasti hallita taloudellisia asioita. *Mutta sellaiset kysymykset ovat huonosti asetettuja.* Sillä tiedämme, että ihminen saattaa olla sekä irrationalinen että rationaalinen, suunnitelmat voivat epäonnistua yhdessä olosuhteissa ja kuitenkin onnistua toisessa, hallitukset johtavat joitakin taloudellisia asioita viisaasti ja toisia epäviisaasti. Yhteiskuntatieteet ovat alkamassa kriittisten vaihtoehtojen tunnistamisen, identifiointien. Poliitiikan syntymässä olevan yhteisymmärryksen oleellisin sisältö on se, että päästään yhteisymmärrykseen rationaalisen sosiaalisen toiminnan ensin ratkaistavasta tarpeellisesta tekniikasta.» (m.t. s. 18).

Päädymme siis seuraavaan: Tieteellisen tutkimuksen *asenne* on totaalisia ratkaisuja välttävä. Se ei myöskään anna oikeutusta käsitykselle, että arvokysymykset olisivat tieteellisin välinein ja menetelmin

V. O. Veilahti

ratkaistavissa. Kysymykset oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta, vapaudesta ja ihmisen hyvyydestä tai pahuudesta ovat *periaatteellisesti* empiirisen yhteiskuntatieteen ulottumattomissa. Ne jäävät filosofian ja kenties lopulta metafysiikan piiriin. *Yhteiskuntatieteiden on siis tunnettava ja tunnustettava omat rajoituksensa.*

2. Yhteiskuntasuunnittelun käsite ja sen eri lohkot

Yhteiskuntasuunnittelun (engl. social planning) *käsitteen* määrittelemisen tieteellistä ajattelua tyydyttävästi on vaikea tehtävä. Ehkä on syytä ensin tarkastella, mitä *merkitsee* termi »suunnitella». Se merkitsee a) suunnitelmien laatimista ja b) niiden toteuttamista.

Siinä merkityksessä on koko kulttuurikehitys ollut riippuvaista suunnittelusta. Ainakin kehityspsykologinen tarkastelu osoittaa, että ihmispsyken kehitys on olennaisesti merkinnyt irroittautumista maagillis-myyttisestä ajattelusta, johon on liittynyt voimakas affektio- taipumus ja eriytymätön, »primitiivinen» reaktiotapa. Se on merkinnyt lisääntyvää välineiden käyttökykyä, jonka varassa on kehittynyt tarkoituksenmukaisuus eli *rationaalisuus*. Ei mikään yksilö ole ollut missään yhteiskunnassa elinkykyinen, ellei hänellä ole ollut kykyä *asettaa päämääriä* ja *pyrkii niihin tarkoituksenmukaisin eli käytännöllisin*, vähiten vastustusta antavin keinoin.

Suunnitelmat, ovatpa ne millaisia ja minkäasteisia tahansa, olkoon niiden tavoite mikä hyvänsä, edellyttävät: a) rationaalista arviota tai harkintaa (engl. calculation) ja b) *efektiivistä kontrollia*. Tuonnempana asetamme nämä jo mainittujen tutkijoiden esittämät perustermi myös yksilöllisen ja sosiaalisen vapauskäsitteen yhteyteen. *Mikäli tarpeita pidetään ihmistekojen liikkeelle panevina voimina*, niin juuri *ennakkoharkinta* l. eri tarpeiden keskinäisen merkittävyyden ja tärkeysjärjestyksen määrääminen on rationaalista harkintaa. Tämä ei kuitenkaan vielä riitä: on myös tehtävä *päätös* siitä, että yksilö noudattaa harkintaansa ja pyrkiessään tarpeittensa toteuttamiseen kykenee *kontrolloimaan* tekonsa, niin että niihin sisältyy tietty tarkoituksenperäisyys.

Voimme siis antaa yhteiskuntasuunnittelusta seuraavan määrittelyn: Julkisella vallalla varustettu yhteiskunnan elin päättää yhteiskunnan jäsenten yksilöllistä toimipiiriä sitovalla tavalla voimaansaattettavaksi l. päteväksi tietyn sosiaalisen käyttäytymiskaavan, esim. kaavan A. Tämä sulkee pois muut vaihtoehtoiset kaavat, esim. kaavat B ja C. Mutta jotta tämä täyttäisi suunnittelun määritelmän ehdot, on kaava A:n hyväksymisen nojaututtava rationaaliseen harkintaan. Edelleen sen on oltava toteuttamiskelpoinen efektiivisen, jatkuvan sosiaalisen *kontrollin* avulla.

Näin määriteltynä ei suunnittelu-sana vielä ilmaise mitään toiminnan *materiaalisesta* kohteesta. Määritelmä jättää myös ulkopuolelle *institutionaalisen* puolen: ketkä ihmiset suunnittelua harjoittavat ja perustuuko se yhteiskunnan jäsenten antamaan suostumukseen vai ei. Ennen kuin siihen puoleen tarkemmin puututaan, on vielä sanottava, että suunnittelu siis on jatkuvaa toimintaa: se aina alkaa jostakin olo- tilasta ja johtaa »ideaalitapauksessa» siihen, että suunnitelman sisältämä tavoite saavutetaan sellaisena kuin mitä suunnitelman oleellisin eli tavoitteellinen osa jo paljon aikaisemmin sen hahmotteli.

Asiallisen sisältönsä nojalla voidaan ajatella yhteiskuntasuunnittelu- toimintaa seuraavilla yhteiskuntaelämän päälohkoilla: 1) *yhteiskuntatalouden suunnittelu*, 2) *sosiaalipoliittinen suunnittelu* ja 3) *kulttuuripoliittinen suunnittelu*. Yhteiskuntaelämän eri lohkot ovat tietenkin läheisessä sisäisessä yhteydessä, joten mikään erillinen »palapeli» ei todellisuudessa voi tulla kysymykseen. Tästä esitämme tuonnempana joitakin esimerkkejä.

Yhteiskuntasuunnittelun ongelman teoreettisessa esittelyssä ei siis voida syrjäyttää rinnastuksen l. *ko-ordinaation* ongelmaa.

Edelleen on huomattava, että yhteiskunnallinen kehitys on faktillisesti osittain »luonnollista», osittain taas se on mahdollista alistaa ihmistahdon ohjattavaksi. Ihmiselämä ei milloinkaan ole täysin rationaalista. Rationaalisen harkinnan ja laskelmoimisen ohessa ohjaavat ihmistekoja voimakkaammat, suuresti vieläpä syvällä »alitajunnassa» olevat toimintavirikkeet: vaistot, vietit ja tunteet, joiden varassa ihmisen elinvoima sekä lajina että yksilönä edelleen olennaisesti on. Viime kädessä vain ihminen *itse*, ainutkertaisena olentona, voi ratkaista *yksilöllisesti* ja *omakohtaisesti*, millaiseksi hänen sisäinen tarkoituksensa muodostuu, väittävät ne, jotka ovat hyväksyneet pohjimmaltaan filosofisen perustelun varaan jäävän *persoonallisuusperiaatteen*. Periaatteen, joka kuitenkin on ns. länsimaiden sivistysmuodon eräs henkinen kulmakivi ja jonka mukaan ihmisen on pidettävä ihmisyyttä sekä itsessään että lähimmäisissään aina päämääränä eikä pelkästään välikappaleena. Eri asia on taas, että monesti päämäärät ovat samalla myös välikappaleita, samoin kuin taas keinoista ja välineistä voi tulla »arvoja sinänsä».

3. Yksilön vapaudesta

Vapausongelma on eräs ihmiskunnan ikuisista ajattelun, etenkin sosiaalisen ajattelun ongelmista.

Pyrkiessäni toimiviin, operationaalisiin määritelmiin, torjuisin ensinnäkin monistisen vapaustulkinnan: ei ole yhtä ainoata »vapautta», vaan on teoreettisesti mielekkäämpää puhua »vapauksista», jotka esiintyvät rinnakkain, joista jokin saattaa olla korkealle kehittynyt samanaikaisesti kuin toiset vapaudet puuttuvat. Kukaan inhimillinen olento ei ole absoluuttisesti vapaa.

Eksistentiaaliselta perustaltaan ihminen »on olemassa» kolmella olemassaolon tasolla: a) fyysillisellä, b) biologisella ja c) sielullis-henkisellä. Mitä tulee yhteiskuntaelämään, niin siihen vaikuttaa tämä sidonnaisuus, »kolmella tasolla» eläminen: *suhde luontoon*, luonnonolot määräävät paljonkin biologista ja sielullis-henkistä elämää, joskin ihmiskunnan »vapaus» tässä suhteessa laajenee *teknillisen tiedon ja taidon* kasvaessa. Biologisten tieteiden kehitys lisää vapautta, esim. vähentämällä sairauksia. Mutta vapaudet eivät silti koskaan ole absoluuttisia. Ne ovat sosiaalisella tasolla konkreettisen sisältönsä suhteen riippuvaisia *kulttuurimiljööstä ja kasvatuksesta*. B. Russell määrittelee vapauden sanomalla, että se merkitsee »halujen tiellä olevien esteiden poistamista». Tämä määritelmä on tietenkin ongelmallinen, sillä onhan mahdotonta löytää testiä, jolla voisi mitata ihmisen »haluja». Mutta hän antaa kuitenkin yhden mitta-asteikon: tunteeeko ihminen frustraatiota ja missä määrin. »Mitä enemmän ihmisen halut (engl. desires) tai toivomukset jäävät täyttämättä, sitä enemmän hän todennäköisesti tuntee itsensä turhautuneeksi». (Vrt. Ruth Nanda Ansher (ed.): *Freedom. Its Meaning.*) Yksilöt voivat olla suhteellisesti katsoen enemmän vapaita tai vähemmän vapaita: toimivan *subjektin* kannalta katsoen samoissa oloissa ja samojen edellytysten vallitessa yksilö A on »sopeutuneempi» kuin yksilö B jos hän tuntee vähemmän frustraatioita. Ne voivat johtua, edelleen subjektiivisesti asiaa tarkastellen, yksilön tavoitetason ja sen saavuttamiseen olemassaolevien mahdollisuuksien välistä ristiriidasta. Ne voivat johtua myös siitä, että yksilön on rekisteröitävä ja luetteloitava päämääriensä tärkeysjärjestys ja ratkaistava eri päämääriensä välinen prioriteetti, mikä välttämättömyys saattaa johtaa usein katkeraan frustraatioon erehdysten ja virheiden takia.

Poliittiselta ja sosiaaliselta kannalta katsoen on kuitenkin merkittävintä se vapauden rajoitus tai vapauksien rajoitus, joka johtuu itse

sosiaalisesta organisaatiosta. Tämä on sosiologisesti määriteltynä yksinkertaisesti eri yksilöiden ja sosiaaliryhmien välisen yhteistyön, *interaktion* tulos; silloin kun interaktio on suhteellisen vakiintunutta, yhtämittaista ja toistuvaa, on interaktion verkko sosiaalinen organisaatio, jota vapaudet edellyttävät.

Näin vapausongelmasta väistämättä tulee yhteiskunnallinen kysymys, joka ilmentää itsensä mm. suurissa yhteiskunta-aatteissa. Mutta sosiologille kysymys merkitsee aivan toista: mitkä ovat olemassaolevan sosiaalisen kontrollin muodot ja kuinka väljän »liikkumatilan» ne »keskimääräisesti» yhteiskunnan jäsenille jättävät tiettyssä, aikaan ja paikkaan sidotussa yhteisössä? Milloin sosiaalinen kontrolli on erinomaisen tiukka, niin että yksilön elämänratkaisut ovat tapojen, oikeusnormien, erilaisten tabu-sääntöjen ja eettisten pariaatteiden varsin suuresti määrittämiä, silloin sosiaalinen organisaatio on ehyt, tiivis ja yksilön sidonnaisuus yhteiskuntaan nähden on voimakas side.

Tällaista sidonnaisuutta ei silti välttämättä subjektiivisesti tunneta vapauden rajoituksena, vaan päinvastoin turvallisuutena, jonka kuuluminen yhteisöön antaa. Sosiaalisen turvallisuuden edellyttämä sidonnaisuus voi siis vapauttaa ihmisiä omakohtaisten ratkaisujen »taakasta» — asia, jonka Dostojevski on »Suurinkviisittorin» suulla esittänyt sosiologisestikin perin antoisassa kirjassaan »Karamazovin veljekset». Vapaus on taakka, jota ihmiskunnan suuret joukot eivät jaksakaan kantaa: »Unohditko sinä, että ihminen pitää parempana rauhaa ja vieläpä kuolemaa kuin vapaata valintaa hyvän ja pahan välillä», sanoo Suurinkviisittori Kristukselle, jota hän syytti ihmiskunnan pettämisestä, kun tämä oli sanonut ettei ihminen elä ainoastaan leivästä. Suurinkviisittorin käsityksen mukaan vapaus ja leipä ovat kaksi yhteensopimatonta asiaa. Ihmisjoukoille on leipä tärkeämpää kuin vapaus, sillä ne ovat »heikkoja, paheellisia, halpamaisia ja kapinoivia». (Vrt. G. H. v. Wright: Tanke och förkunnelse).

Pelkistäkäämme ajatus: vapauksia on yhteiskunnan useilla eri tasoilla. Nykyaikaisessa teollistuneessa yhteiskunnassa vapausongelma on seuraava: voidaanko henkiset l. kulttuurin vapausarvot ja perinnäinen oikeusturva yhdistää laajenevaan taloudelliseen vapauteen, joka suurten joukkojen elämänehtoja ajatellen merkitsee taloudellista turvallisuutta? Jos turvallisuustavoite edellyttää lisääntyvää taloudellista suunnittelua ja yksilön omakohtaisen taloudellisen päätösvallan siirtämistä yhteiskuntaa edustaville elimille, niin mitä vaikutuksia siitä on oleva ja on jo todistettavasti ollut kulttuuriarvojen vapauteen? Tähän kysymykseen vastaavat eri tavoin aikamme kilpailevat aatesuunnat: ns. taloudellinen liberalismi, marxismi-leninismi, sosiaalidemokratian ns. yhteishyvävaltion ideologia ja fašismi eri muunnoksineen.

Yhteiskuntasuunnittelun ongelman kannalta on mielestäni syytä todeta, että »länsimaisen» demokratian piiriin on erityisesti J. M. Keynesin, W. Beveridgen, T. H. Greenin ja monien muiden etevien ajattelijoiden vaikutuksesta sekä faktillisen valtiollisen kehityksen — taloudellisten, yhteiskunnallisten ja poliittisten voimasuhteiden muututtua — tuloksena noussut ihmisoikeuksien ns. *positiivinen tulkinta*. Vapausoikeuksien kohdalla tämä on merkinnyt perinnäisten demokraattisten oikeushyvien rinnalla mm. seuraavia oikeuksia: oikeutta työhön, työtä vastaavaan palkkaan ja sosiaaliturvallisuuteen l. sairaus-, vanhuus-, äitiys-, ja työkyvyttömyystapauksissa annettavaan yhteiskunnan tukeen. Edelleen on oikeutta sivistykseen ruvettu pitämään ihmisoikeutena, jota on muiden ihmisoikeuksien tavoin perusteltu sekä viittaamalla yhteiskunnan etuun että persoonallisuusperiaatteeeseen.

Valtio-opillisesti ja talousjärjestelmän suhteen aikakaudellemme

ominaista asenteen muutosta on kuvattu sanomalla, että demokraattisia periaatteita on ruvettu toteuttamaan yhteiskuntatalouden, sosiaaliryhmien keskinäisten suhteiden järjestelyn ja kulttuurielämän alalla. Kaiken tämän seurauksena on ollut, ettei vapaustulkintaa enää pidetä sisällöltään voittopuolisesti negatiivisena: vapaus on, sanotaan nykyisin, vapautta tehdä jotakin *myönteistä*, mahdollisuuksia avartaa ja kasvattaa persoonallisuutta: vapaus on oikeutta toteuttaa persoonallisuuden luovia voimia ja inhimillisiä kykyjä. Näin on klassillisen muodollis-oikeudellisen vapaustulkinnan rinnalle kohonnut sosiologinen vapaustulkinta, jonka varassa on myös kansanvaltaisen yhteiskuntasuunnittelun edistäminen.

4. *Kansanvaltainen yhteiskuntasuunnittelu on mahdollista yhdistää yksilön vapauteen.*

a) *Mitä kansanvaltainen yhteiskunta on? Mitä on »kansanvaltainen» yhteiskuntasuunnittelu?*

Kansanvallan määrittely veisi niin pitkälle yhteiskuntafilosofian sokkeloihin, että siitä on tässä luovuttava. Kuitenkin on jonkinlainen demokratian määritelmä tarpeellinen. Demokratiakin on osittain tietty »yli-ideologia», osittain se on poliittinen iskusana, jolle sen lausuja antaa oman mielensä mukaisen tulkinnan. Tämän hän muodostaa osittain omien kokemustensa ja havaintojensa, osittain taas oman tai hyväksymänsä yhteiskunta-aatteen ja eettisen näkemyksensä mukaiseksi.

Eri elämänoloissa ja erilaisten kokemusten piirissä kasvaneet ja eri hengessä kasvatetut ihmiset arvostavat samoja oloja eri tavalla. He antavat samalle verbaaliselle ilmaisulle eri sisällön. Siitä aiheutuu demokratia-käsitteenkin kohdalla hajaannusta, ristiriitaa ja sekaannusta yhteiskunnassa, jossa eri sosiaaliryhmien taloudelliset edut ja tavoitteet ovat ristiriitaiset ja henkiset, poliittiset ja yhteiskunnalliset arvostukset ovat erilaiset.

On silloin varsin ymmärrettävää, että käsitys demokratiasta samaistetaan joko tiedottomasti tai tietoisesti sen kanssa mikä kunkin ryhmän mielestä on »yhteisen edun» vaatimus. »Demokratia» on siis arvopitoinen sana, poliittisen valvutuneisuuden ja toiminnan aikakautena siihen ei suhtauduta neutraalisti. Tämän vuoksi on politiikan *tieteellinen* tutkimus varsin vaikeata ja vaativaa verrattuna esim. vaalipuheiden kirjoittamiseen.

Tyytyen operatiiviseen, pikemmin toimintaperiaatetta kuin kiinteätä »olemusta» ilmaisevaan määritelmään, voidaan demokratiaa pitää enemmistön harjoittamana julkisen vallan käyttönä. Itsestään selvää ei suinkaan ole, että enemmistö voitaisiin *apriorisesti* määritellä oikein. Ei ole myöskään itsestään selvää se, että enemmistö olisi aina »oikeassa», ts. että juuri sen omaksuma tulkinta vastaisi olemassaolevia tosiasioita ja että juuri enemmistön kanta olisi sopusoinnussa yhteiskunnan reaalisen »parhaan» eli »oikein ymmärretyn» enemmistön oman edun ja yhteiskunnan ns. kokonaisedun kanssa: enemmistö voi tänään olla oikeassa, huomenna väärässä.

Kaikki uusi on alkanut pienen edelläkävijäjoukon aloitteesta ja sen riskillä. Jokainen enemmistö on aikanaan ollut vähemmistö, niin kuin historiallinen harkinta osoittaa. Enemmistöperiaate on kuitenkin johdettavissa yksilöiden tasa-arvoisuuden periaatteesta, joka taas nojautuu jo edellä mainittuun persoonallisuusperiaatteeeseen. Siitä samasta on kuitenkin johdettavissa vähemmistöjenkin oikeuspiiri, jota enemmistöt eivät saa loukata loukkaamatta persoonallisuusperiaatetta.

Demokratiakin on aina muuttuvaa, kehittyvää ja elävää todellisuutta. Se on, niin kuin Dahl & Lindblom huomauttavat, päämäärä eikä valmis saavutus. Se ei ole täydellinen eikä valmis luomus, vaan

ihmistekona parhaimmillaankin puutteita täynnä. Demokratian systeemi vaihtuu ja muuttuu siirryttyessä toisesta historiallisesta vaiheesta ja kulttuuripiiristä toiseen. Demokratian kehityssuunnan perusedellytys on nyky-yhteiskunnassa Länsi-Euroopassa sen periaatteiden toteuttaminen *valtiollisella alalla*, koska valtiolaitoksen luonteeseen kuuluu »ylin julkinen valta» l. suvereeniteetti ja koska valtio on — yhteiskunnan rakenteesta tosin riippuvaisena — yhteiskunnan kokoava ja organisoiva periaate. Näin määriteltynä demokratia merkitsee jokaisen yhteiskunnan jäsenen samanlaista oikeuspiiriä eli tasa-arvoisuutta lain edessä, sanan-, paino-, kokoontumis-, yhdistymis-, uskonnon- ja kokousten organisoimisvapauksia, joiden piirin laki säättää.

Demokratiassa on sovellettava vallan desentralisaation menetelmää l. *polyarkiaa*. Mutta koska ihmis-yhteiskuntaa hallitsee *differentioitumisen* l. eriytymisen laki, jonka johdosta syntyy erilaisella sosiaalisella statuksella varustettuja sosiaaliryhmiä, tosiasiallista sosiaalista hierarkiaa, edellyttää demokratia myös yhteiskunnan *johtavien eliittien* keskinäistä kontrollia, josta voidaan käyttää nimitystä kompromissi. Mutta demokratia ei myöskään sulje pois johtajuutta, jolla tarkoitetaan sitä, että faktillisen valta-aseman saavuttanut eliitti kontrolloi johdettavia. Kysymys on tällöin siitä mikä on tämän eliitin asema ja kuinka se saavuttaa asemansa ja mitä kontrollin (vallan) keinoja se käyttää. Demokratia ei periaateellisesti hyväksy mitään sellaista valtaa, joka ei nojaudu muodossa tai toisessa äänestyksellä todettavaan *hallittavien suostumukseen* eikä vallankäyttäjää, joita ei voitaisi vaihtaa.

Tämä merkitsee pluralismia: *kilpailua vallasta lukuisten eri ryhmien kesken*. Vallanjaon faktillisena edellytyksenä on tietty *tasapainotila yhteiskunnassa* ja sosiaalipsykologisena edellytyksenä taas on suvaitsevaisuus — seikka, jota erityisesti *Morris Ginsberg* tähdentää.

Näiden huomautusten jälkeen voimme tarkastella, mitä on kansanvaltainen yhteiskuntasuunnittelu.

Kansanvaltaisten peruslähtökohtien mukaan *suunnittelun alaa* ei voida määrätä mielivaltaisesti. Yhteiskunnan *aineellisia elämänehtoja* voidaan *suunnittelutoiminnalla edistää*, mutta *totaalista* suunnittelua ei voida pitää yhdenmukaisena demokraattisen periaatteen kanssa. Suunnitelmassa on otettava huomioon »kansan tahto». Ihmisen tieto on kuitenkin vajavaista. Ihminen ei kykene läheskään aina selvittämään edes itselleen, omalle tietoisuudelleen, mitä hän *todella* tahtoo. Ihminen elää *ajassa*. Hän on muuttuva, dynaaminen olento. Hänen tarpeensa muuttuvat, arvostuksensa vaihtuvat, niin ettei ihminen tiedä etukäteen mitä hän tahtoo tietyn ajan kuluttua. Jos hän tietääkin sen (mikä on 100 %:n varmuudella mahdotonta) niin hän ei ehkä löydäkään tietä, menettelytapoja, päämääräänsä etsiessään. »Ihmiset löytävät sen mitä tahtovat eläen elämäänsä; tarpeet kasvavat ja vaihtuvat kokemuksen mukana». (Dahl & Lindblom, m.t. s. 87.)

Suunnitelman sisäinen ehto, sen »raison d'être» on: suunnitelman pitää viitoittaa tietä johonkin »parempaan», johonkin, jota siis toivotaan. Kuka toivoo? Ne jotka kärsivät vallitsevan *status quon*, olemassaolevan tilan epäkohdista tai haitoista. Loogillisesti ajatellen ei voi vastustaa tunnettua haittoja ellei oletta, että on *mahdollista* toteuttaa toinen ja parempi vaihtoehto. Näin ollen ovat varsinaisen suunnittelutalouden kannattajia intellektuelleja lukuunottamatta Länsi-Euroopassa olleet juuri ne yhteiskunnan piirit, jotka tuntevat tai historiallisesti katsoen tunsivat 1930-luvun alkupuolen sosiaalisen turvattomuuden.

Mutta on helpompaa sanoa että jokin on pahaa kuin osoittaa, mikä se hyvä järjestelmä sitten olisi. *Karl Marx* varoi visusti esittämästä käsityksiään siitä, millainen tuleva sosialistinen yhteiskunta rakenteel-

taan olisi. On analogisesti katsoen varsin todennäköistä, vaikka emme voi sitä häneltä enää kysyä, ettei hän olisi pitänyt maailmassa nyt olevia »sosialistisia suunnitelmatalouksia» sosialistisina, ei vapaina eikä demokraattisina.

Ei ole mitään sellaisia absoluuttisia, jonkin teorian ja yhteiskunnan rakennuspiirustuksen muotokauniiseen kaavaan valettuja järjestelmiä kuin »kapitalismi» ja »sosialismi». Niitä ei ole elävässä historiallisessa todellisuudessa; kirjoissa kylläkin, mutta niissä on paljon muutakin totuudeksi väitettyä mielettömyyttä. Jos tältä kannalta katsoo asiaa — ja näkökulmani on mielestäni sosiologisesti oikea — ei »sosialistista suunnitelmataloutta» voida pitää ainoana vaihtoehtona, joka ihmiskunnalle korkean tekniikan aikakautena tarjoutuu.

Yhteiskuntasuunnittelua silti tarvitaan. Mutta mielestäni sen on rajoitettava tunnettujen epäkohtien korjaamiseen ja jätettävä utopioiden rakentaminen poliittisille romantikoille. Suunnitelmat ovat *ehdollisia* ja *osittaisia*. Niiden seurauksena saattaa olla — Länsi-Eurooppaa ajatellen — talousrakenteen muutos. Mutta senkin on jo saanut oleellisesti aikaan toinen maailmansota ja nopea teknillistaloudellinen kehitys. Ei kai maailmansota ollut suunnitelmallisuuden tulos, vaan se oli historian irrationaalisten voimien, kilpailun, vihan ja kansallisten aggressioiden purkautumistie.

Tämä ei merkitse sitä, etteikö lisääntyvä talouselämän suunnittelu olisi tarpeellista. Sitähän se on, sillä eihän voida ajatella mahdolliseksi *täystyöllisyyden* ylläpitämistä, ellei yhteiskuntatalouden keskeisiä prosesseja kyetä yhteiskunnan enemmistön edun nimessä valvomaan. Mutta ei tämä talouspoliittinen suunnittelu johda mihinkään »ihanne-yhteiskuntaan». Se luo omat probleemansa, kenties suhteellisesti vielä vaikeammat ongelmavyöhykset kuin »kapitalismi» aikanaan, siitäkin huolimatta, että aineellinen elämäntaso nousee. Mutta eihän elintaso yksin riittä tavoitteeksi: tarvitaan muutakin kuin leipää. Tarvitaan uskoa, toivoa ja luottamusta. Tarvitaan myös kulttuurikaavan henkisen arvoisällön muutosta, joka ei automaattisesti seuraa aineellisesta välinekulttuurista.

Vaara ei ole se, että utopioita on. Ihminen on myös utopioita rakenteleva olio. Vaara on siinä, jos uskotaan, että niiden avulla *todellisuudessa* voitaisiin turvata arvopitoinen kehitys, ts. edistys. Varsin varhain, jo 1894, sosialisti *Beatrice Webb* kirjoitti siitä, mitä tulevat sukupolvet ajattelisivat kollektivismiin puolesta käydystä taistelusta. Hän kirjoitti: »Ne tulevat hämmästyttämään, että me taistelimme niin ankarasti asettaaksemme yhden metafyyssillisen kannan tilalle toisen». Kukaan ei voi kieltää Webbin älyllistä rehellisyyttä. Jos sitä ominaisuutta tarvitaan, niin juuri asteettaisessa yhteiskuntauudistustyössä, jonka palveluksessa ja välineenä kansanvaltainen yhteiskuntasuunnittelu on.

Totaalisen suunnittelun tulkinnan tilalle on asetettavissa siis partiaallisen, osittaisen ja asteettain etenevän suunnittelun tie. Sen nojalla saadaan yhdistetyksi entistä laajempi sosiaaliturva perinnäisiin vapausarvoihin, joista luopuminen merkitsisi henkisen kulttuurin takaiskua. Eri asia on, kuinka sitten todellisuudessa käy. Se riippuu maailmanpolitiikan kulusta ja siitä, voidaanko suursota välttää vai ei. On nimittäin todennäköistä, ettei ydinaseiden hävittämässä maailmassa pitkään aikaan olisi tilaa demokratialle, ei ainakaan sen nykyisille muodoille.

b) *Kansanvaltaisen yhteiskuntasuunnittelun nykyisiä ongelmia.*

Suunnittelutyössä tarvitaan synteettistä, *luovaa* ajattelua ja kykyä yhdistää eri tieteiden, erityisesti teknillisten ja yhteiskuntatieteiden

saavutuksia. Suunnittelijoiden koulutusta on tehostettava. Suunnittelussa tarvittavien periaatteiden, menetelmien ja tietojen hankkiminen on mahdollista vain suunnittelijoita kouluttamalla. Yhteiskuntasuunnittelu on ikäänkuin linssi, joka kykenee keräämään yhteen polttopisteeseen teknillisen ja yhteiskuntatieteellis-humaanisen tiedon.

Suunnittelutyö voidaan periaatteellisesti ajatella suoritettavaksi myös maantieteellisten yksikköjen mukaan eri tasoilla: saamme siten *valtakunnansuunnittelun*, *alue- l. seutusuunnittelun*, *kuntasuunnittelun* ja *taajamiensuunnittelun*. Tietyt periaatteet ovat kaikilla tasoilla tapahtuvalle suunnittelutoiminnalle yhteisiä, samoin tietyt menetelmät.

Valtakunnansuunnittelu eroaa »lyhyen tähtäimen» ja käytännöllis-poliittisen päämäärän omaavasta talouspoliittisesta suunnittelusta. Se nojautuu tiiviimmin tieteeseen ja tähtää tulevaisuuteen. Valtakunnansuunnittelutoiminta on varonut ottamasta kantaa *talousjärjestelmäkysymykseen*.

Taloudellisen suunnittelun vaikutukset koskevat ensinnä yksilön vapautta, niinkuin jo on todettu. Sen edellytyksenä on *kehitysprognoosien* laatiminen: väestön kasvu, teollisuuden ja muiden elinkeinojen kehitys ja työmarkkinaprognosit kuuluvat sen piiriin. Siten voidaan, jos suunnittelu onnistuu, turvata laajeneva elinkeinoelämä, korkea tehokkuus, produktiviteetti ja — mikä on tärkeitä — työtillaisuudet kasvavalle väestölle. Työtä ja sosiaaliturvaa vailla oleva ihminen ei ainkaan ole vapaa, joskaan sitä ei ole sellainenkaan työntekijä, joka ei kykene muuttamaan työpaikkaa eikä omaa mahdollisuuksia kohota ammatissaan. Työttömyys merkitsee — W. Beveridgen mukaan — »hel-poimmin pilaantuvan tavarän myyntiä polkuhintaan ovelta ovelle». Ammatinvalinnanohjaus ja ammatinvalinnan helpottaminen tarkoituksenmukaisella ammattikoulutuksella kuuluu tähän. Tässä kohdin talous-suunnittelulla on tärkeitä yhtymäkohtia koululaitoksen ja muiden kulttuurilaitosten suunnitteluun. Se antaa myös perustan sosiaaliturva-järjestelmän tarkoituksenmukaiselle kehittämiselle *finassipolitiikan* ja *sosiaalisen lainsäädännön keinoin*.

Kulttuurin välineiden suunnittelu on mahdollista, mutta kulttuurin arvomaailma, sen henki, »ethos», kehittyä omien autonomisten lakiansa ja ensisijaisesti kulttuuria luovien vähemmistöjen varassa. Vain kyky kontrolloida ajatuksia tekisi kulttuuriarvojen suunnitelmallisen ohjauksen mahdolliseksi. Suunnittelu merkitsee aina *ko-ordinaatiota*. Sen vuoksi on tärkeitä, etteivät kulttuurin välineet pääse monopolisoitumaan valtiovallän tai minkään muun valtatekijän käsiin. Ei kirjailija, tutkija tai taiteilija voi luoda, jos hänen työnsä sidotaan johonkin valtiovallän kaavaan ja jos siihen sopeutumattomilta kielletään paperi, kirjoitusvälineet, kirjapainot tai muu materiaali — vaikka »kerettiläistä» ei muuten rangaistaisikaan.

Suunnittelun edellytys on *tehokas kontrolli*. Se voidaan tulkita vapausvaatimusten vastaiseksi. Mitään ehdotonta perustetta tähän tulkintaan ei ole, jos suunnitelma vastaa tavoitteeltaan asianomaisten oikeustajua, ja jos se on kyllin joustava. Mutta vapausarvojen loukkamattomuutta on edellä selvitettyjen syiden johdosta kuitenkin pidettävä lähtökohtana. Jos tehdään yksi loukkaus, seuraa sitä helposti toinen.

Mutta vapausarvot eivät nekään ole absoluuttisia, vaan sosiaaliseen organisaatioon sidottuja, joskin ihmisen varsinainen eksistenssi on vapaa — ihmisyyden saama lahja, mutta samalla monasti taakka: vapauden puolesta on aina käyty taistelua ja käydään vast'edes. Se on myös mielestäni sosialistisen aatemaailman ydinajatus, johon liittyy käsitys *ihmisten sosiaalisesta ja yksilöllisestä vastuusta ja solidaarisuudesta*.

Kirje Teheranista

Matkustaja, joka tulee ilta- tai yöaikaan Teheranin lentokentältä itse kaupunkiin, voisi luulla tulleen johonkin maailman rikkaimmista keskuksista. Talojen vaatimaton korkeus ei tällöin näy, lukuisat neonvalot peittävät rappeutuneet tai puolivalmiit fasadit ja äveriäisyyden tunnelmaa ovat kohottamassa lukemattomat upeat amerikkalaiset autot, joita on Teheranissa enemmän kuin missään eurooppalaisessa suurkaupungissa. Suurimman osan öljytuloistaan persialaiset sijoittavat kaikenlaisiin ylellisyystavaroihin, kuten juuri autoihin. Coco-Colaa, Pepsi-Colaa, O-So:ta ym. amerikkalaisia juomia saa joka kadunkulmasta.

Kun sitten päiväsaikaan lähtee tekemään välttämätöntä tuttavuutta persialaisiin virastoihin saauttamatta sellaisen kuvan, kuin olisi siirtynyt 150 vuotta ajassa taaksepäin, johonkin Gogolin teosten mielikuvituskaupunkiin. Ihmiset ovat samalla tavoin ahkeran näköisesti aikaansaamattomia ja myös samalla tavoin ystävällisiä. Yliopiston kansliassa kului ensin noin puolisen tuntia kun etsin kahden nimeltä tuntemani huomattavan virkailijan huoneita kaikista pienen rakennuksen neljästä eri kerroksesta, kukaan ei näyttänyt heitä tuntevan. Asianomaiset löytyivät lopulta ja minut ohjattiin kirjaajaa vastaavan henkilön kansliaan. Jälleen sama ystä-

vällisyys. Viideltä eri virkapöydältä osoitettiin minulle kysymyksiä, mitä pidin ilmastosta, oliko ikkunasta näkyvä Demavendvuori mielestäni kaunis, jne. Kysyttiin haluaisinko teetä, vastasin myöntävästi. Painettiin jokaisen virkailijan tuolissa olevaa soitto-kellon nappulaa. Kello oli rikki. Huudettiin jokaisen oven takana olevaa, kohtaloonsa alistuneen näköistä miestä, jonka tehtävänä oli kantaa yhtämittaa juotavaa teetä. Mies poistui ja palasi hetken kulluttua ilmoittamaan ettei keittiössä ole keittämiseen tarvittavaa virtaa. Valittelimme kaikki yhdessä asiaa sopuisan hengen vallitessa.

Jos on kuitenkin tärkeitä tai kiireellisesti toimitettavaa asiaa, ei tähän elämäntyylisiin osaa aina suhtautua samassa positiivisessa hengessä kuin Gogolin kirjaan.

Korruptio rehoittaa armottomana valtion virkakoneiston eri osissa. Kaikki korkeat virat näyttävät olevan yksinomaan rahankeuruuta varten. Kukkaroon haalitaan kahmalokaupalla niinkauan kuin onnea riittää ja elellään sitten loppuelämä »huomattavana miehenä» Teheranissa. Yleinen mielipide suhtautuu tähän enimmäkseen alistuvasti ja pitää oman edun ajamista asiaankuuluvana.

Amerikkalaiset, jotka osittain hallitsevat maata, eivät tee mitään asian korjaamiseksi. Heillä on useita edustajia kaikissa huomattavissa virkapaikoissa ja heillä on käytännössä valta asettaa ja erottaa virkamiehiä. Amerikkalaisten

melko lapsellinen mielipide Persiasta on se, että täällä nyt hallitseva vanhoillinen oikeistovalta on muuttumaton, oikea ja hyvä, koska heillä itselläänkin Amerikassa on oikeistovalta, joka toimii hyvin. Tämä on suunnilleen yhtä itsepäistä kuin Venäjän ajattelu itäblokin maissa: kommunistinen hallitus on ehdottomasti paras mahdollinen hallitus, vaikka käytännön tulokset olisivat kuinka huonot. Persian kuuluisat 1000 perhettä omistavat suurin piirtein kaiken rahan maassa. He ovat feodaaliruhtinaita, jotka omistavat 9 tai 10 onnetonta kylää, joissa on niin ja niin monta sielua, jotka maksavat veronsa suoraan isännälleen. Isäntä ajelee Cadillac Fleetwoodilla (joita vilisee Teheranissa) ja omistaa mahd. huoneiston Pariisissa. Näiden 1000 perheen vallan kukistaminen olisi jokaisen hyvän hallituksen ensimmäisiä tehtäviä Persiassa.

Kotimaassa ollessa sai lukea lehdistä ainaista valitusvirttä suomalaisten poliittisen elämän epämoraalistumisesta ja onnen onkimisen hengen leviämisestä, aikojen huononemisesta yms. Täkäläisestä näkökulmasta katsoen on Suomi kuitenkin rehelliisyyden ja hyvinvoinnin tyyssija, jossa puhe huonoista oloista ja varsinkin poliitikkojen kukkotappelu näyttää sulalta järjettömyydeltä.

Suomi on melko tunnettu Persiassa jonkinlaisena lujan moraalin ja rehelliisyyden korkeana esikuvana talvisotansa ansiosta. Olen kuullut talvisotaa ylistäviä puheita parissakin illanvietossa, joissa olen ollut. Näille illanvietoille ei muuten ole mitään vastinetta Suomessa. Kaikki lukevat omia runojaan ja pitävät puheita kirjalliseen ja kaunopuheiseen tyyliin. Muuan vanhempi hyvin ystävällinen illanvieton osanottaja oli ollut käymässä Suomessa ja kertoi hyvin innostunena mm. seuraavan melko sadunomaisen kokemuksen: »Suomessa näin vähälukuisen

kansan, joka omaa maailman ankarimmat moraaliset periaatteet. Hotellini aulassa jouduin todistamaan seuraavaa tapausta. Näin aulaan saapuvan muutamia talonpoikia vanhanaikaisine värikkäine pukuineen. Kuulin heidän sanovan hotellin isännälle: »Kävimme täällä kaksi vuotta sitten. Silloin poistuimme unohtaen maksaa laskumme, nyt olemme palanneet maksaksemme velkamme». Tapaus todistakoon tämän kansan korkeasta eettisestä tasosta».

Edellisessä on ollut puhetta paljosta negatiivisesta, mikä matkustajaa kohtaan Persiassa. Mitä positiivista on persialaisen olemuksessa? Olen täällä tavannut paljon ulkomaalaisia, jotka eivät ole löytäneet mitään positiivista, persialaisten kohteliaisuutta he pitävät lipevyyttenä, runollisia taipumuksia laiskottelun halun eräänä ilmenemismuotona.

Jos ajaa autossa jonkin persialaisen pikkukaupungin läpi, voisi joskus kuvitella vaatteista päätellen ihmisten olevan raakoja alkuaasukkaita. Ei kuitenkaan tarvitse pitkään olla tekemisissä heidän kanssaan huomatakseen, että maalla on 3000 vuotta enemmän tai vähemmän maineikasta historiaa takanaan. Tämä ilmenee aivan erinomaisissa käytöstavoissa, joita yksinkertaisetkin, asumiskulttuuriltaan ehkä jonkin Afrikan neekerin tasolla olevat persialaiset noudattavat toisiaan ja ulkomaalaisia kohtaan. Autobusissa, joka muuten on alapuolella kaiken arvostelun, kaikki osoittavat toisilleen hämmästyttävää huomaavaisuutta, kaikkeen pyydetään kohteliaasti lupa vieressä istujalta.

E. M. Forster kuvaa syvällisellä ymmärtämyksellä kirjoitetussa romaanissaan *A Passage to India* miten intialainen tohtori saatuaan järjestettäväkseen pienen sunnuntaitretken muutamille englantilaisille, itämaalaisille ominaisessa äärimmäisessä vieraanvaraisuudessa ja ystävällisyydessä halusi

suorastaan joutua tilapäisten suojattiansa mielivallan alaiseksi ja miltei vaati näitä tekemään kesken matkan muutoksia laatimaansa retkiohjelmaan. Tällainen ystävällisyys saattaa aluksi tuntua vain omituiselta, mutta kun alkaa tajuta länsimaisen ja itämaisen hengen suuren eroavuuden, voi nähdä jotain kunnioitettavaa myös tuossa äärimmäisessä uhrautumisen halussa, joka toisinaan kuvastuu esim. palvelijoiden kasvoilla.

Eräiden eettillisten kykyjen ja kaikkinaisen pitkäjänteisyyden puuttumista persialaisen ihmisen olemuksessa on omiaan korvamaan taiteellinen lahjakkuus. Kun persialaisella on syntymäpäivät eivät 30—40 vierasta suinkaan hajoa pieniksi 3—4:n hengen juoruilviksi ryhmiksi, vaan joku arvovaltainen henkilö ottaa puheenjohtajan viran ja kehoittaa jokaista vuorollaan lukemaan runojaan, lasketellen itse välillä klassillista rytmitettyä proosaa pikkujuttujen muodossa. Olen ollut parissa juhlassa ja kuullut joka ainoan vieraan lausuvan runoja, joiden laatu tietenkin on epätasainen, mutta jotka teknillisinä suorituksina eivät suinkaan olleet himphamppua. Kaikkinaisen vertailujen tekeminen eri kansallisuuksien välillä on vaikeaa puuhaa, mutta tämän runoilijoiden maan näkökulmasta katsoen näyttää meidän kalevalainen kansamme olevan melkoista vauhtia proosalistumassa. »Kehityksessä jälkeenjääneet» persialaiset kunnioittavat ja lukevat palavalla innostuksella klassikkojaan. Voimmeko sanoa samaa omista kansalaisistamme? Monelle suomalaiselle olisi runojen lukeminen, puhumattakaan itse runoilusta, hiukan hävettävä juttu, ikävä kyllä. Lohdutuksena on tietenkin se, ettei onnetaren käsi ole jakanut tasaisesti; jos yhtä on, täytyy toista puuttua, eikä tšekäläisiä puutteita suinkaan tarvitse lyhdyn avulla etsiä.

H. Broms

Kirje Bostonista

Amerikassa kulkee eri versioina tarina coctailkutsujen vieraasta, joka joutui puheisiin pienen ja hiljaisen miehen kanssa. Vieras halusi osoittaa asiantuntemustaan ja seurapiiritottumustaan antamalla puhekumppanilleen tietoja läsnäolevista henkilöistä, kunnes kävi ilmi, että hän puhui kutsujen isännän kanssa. Tekemättä liian konkreettisia rinnastuksia tuntuu siltä, että Amerikassa oleskeleva ulkomaalainen — muukin kuin Eric Linklaterin kuuluisa Juan — helposti voi olla maan vieraana pitkäkhkönkin ajan tuntematta isäntäväkeään. Kuten coctailkutsujen ilmapiiri kovin helposti korvaa isäntäväen, niin saattaa amerikkalainen elämänympäristö olla sinänsä tarpeeksi mielenkiintoinen tutkimuskohde. Sanoisinpa omasta kokemuksestani, että amerikkalaisessa itsessäänkin kiintyy huomio ensisijaisesti niihin meille outoihin piirteisiin, jotka sosiaalinen paine saa hänet omaksumaan, kuten määrätynlaiset seuratatavat, puheenaiheet, pukeutuminen jne. Olemme tottuneet ainakin jossain määrin pitämään näitä piirteitä jonkinlaisena indikaationa omistajansa »henkisestä perusasusta», mutta tavallisesti meillä on kuitenkin syvällisempiä arvosteluperusteita tarkastellessamme ihmisiä, joita tapaamme. Amerikan suhteen olkaamme kuitenkin varovaisia. Uuden maailman suurääninen ja touhuava elämänmeno on siinä määrin tehnyt itsensä tunnetuksi Suomen kotoisella maaperällä, että käsitteestä »amerikkalainen» näyttää tulleen tyypimerkki tavalla, joka hakee vertaistaan muiden kansallisuuksien suhteen. En halua yhdistää tähän ainoastaan nahkatakkiemien kovanaamaisuutta vaan monia paljon positiivisempiakin ominaisuuksia. Tällainen käsitteenmuodostus on sinänsä täysin luonnollinen ilmiö. Asian ydin on kuitenkin siinä, että meidän olisi ky-

ettävä näkemään ne puitteet, joissa käsitettä »amerikkalaisuus» olisi sovellettava. Englanninkielinen sanonta »the American way of life» on mielestäni osuva. »Amerikkalaisuus» antaa jonkinlaisen kuvan siitä, miten sikäläinen yhteiskunta elää ja toimii, mutta sanoo hyvin vähän siitä, miten se tai oikeammin sanoen sen yksityinen jäsen tuntee ja ajattelee.

Tässä suhteessa Amerikka muodostuukin mielenkiintoiseksi ja yllättäväksi elämykseksi. Yhtä helppoa kuin on päästä selville siitä, mitkä ovat »amerikkalaisuuden» ulkonaiset tunnusmerkit, yhtä vaikeata on tunkeutua syvemmälle. Ja monasti tuntuu silloin siltä, että »ei ole mitään uutta auringon alla». Ainakin suomalaisen silmin asioita katsoen tulee vastaan tuttuja piirteitä. Amerikkalaisen kansanmiehen tapa suhtautua asioihin ei ole loppujen lopuksi periaatteessa kovinkaan outo suomalaiselle talonpoikaishajattelulle. En tarkoita tällä hänen tottumuksiaan, moraalikäsitteitään tai poliittisia mielipiteitään. Mutta tapa, jolla amerikkalaisen pikkukaupungin bensiniaseman hoitaja kohtelee asiakaitaan, ei tunnu oudolta suomalaisen maaseutukaupan ilmapiirille. Molemmissa on jotakin yksinkertaisen luonnollista, johon pitkäaikainen sivilisaatio ei ole ehtinyt vaikuttaa. Tässä suhteessa tuntuisi ymmärrettävältä, että juuri meidän suomalaisten suhteellisen nuori kulttuuri löytäisi kosketuskohtia amerikkalaiseen elämänfilosofiaan. Mutta alkäämme etsikö niitä Brooklynin lättähatuista, joiden virtauksia eräs osa nuorisoomme seuraa. Molemmat ryhmät ovat yhtä huonoja esimerkkejä.

Toinen osoitus kansallisuuksien ja kulttuurien luokittelun yleisinhimillisestä suosiosta on Amerikassa esiintyvä käsitys »eurooppalaisuudesta». Se ei ehkä ole kehittynyt yhtä kiteytyneeksi kuin

eurooppalaisten »amerikkalaisuus», mutta on joka tapauksessa melko yleinen. Sen takia voi maassa vieraileva takapajuinen eurooppalainen joutua kuulemaan amerikkalaisen isäntänsä yleisivistäviä esitelmiä mitä erilaisimmista aiheista sähkösilitysraudasta yleiseen äänioikeuteen. Vuoroin vieraissa käydään!

E. S.

Ns. Korsimon juttu

on herättänyt objektiivisesti asiaa seuranneissa epämääräisiä tunteita. Kun kaikki asiaan liittyvät tosiseikat eivät luultavasti vielä ole suuren yleisön tiedossa, on tunteita toistaiseksi pakko nimittää »epämääräisiksi». Kerratkaamme tapahtumien kulkua.

Kanslianeuvos Arvo Korsimo on maalaisliiton puoluesihteerin. Maalaisliitto ja kansallinen kokoomus ovat sodan jälkeen olleet kiiwaassa käsirysyssä keskenään. Rysyssä on jaeltu iskuja, jotka ovat olleet ainakin liioiteltua hätävarjelusta. Sellainen isku oli kanslianeuvos Korsimon syksyllä esittämä väite, että oikeisto valmistee uutta IKL:n tapaista liikettä, joka on uhkana kansanvaltaiselle hallitusjärjestelmälle ja maan ulkopoliittiselle suuntaukselle. Väitteensä tueksi hänellä ei ollut esitettävänä vastaavia tosiasioita.

Toiselta puolen on sekä oikeiston että sosialidemokraattien taholta väitetty, että maalaisliiton uusi puolueorganisaatio on uhkana suomalaiselle kansanvallalle. On viitattu siihen tosiseikkaan, että maalaisliiton puolueorganisaatioon kuuluu n. 34.000 tukimiestä, joiden tehtävänä on levittää maalaisliiton käsityskantoja. On väitetty edelleen, että tukimiesten tehtävänä ei ole valistaa vaan tyhmistää, ja että kuri tässä organisaatiossa on luja. Tosiasia joka tapauksessa on, että puoluesihteerin käsissä on poikkeuksellisen suuri valta. Tällöin herää — ja täytyy herätä — kaikissa omin silmin

maailmaa katselevissa ihmisissä kysymys: millainen on ihmisenä ja kansalaisena ko. puoluesihtööri? Sillä muu yhteiskunta voi — tässä suhteessa — tuntea olonsa turvalliseksi vain, jos noin mahtavan organisaation yläpäässä istuu pesunkestävästi luottamusta herättävä henkilö.

Kysymykseen on annettu kaksi vastausta. Maalaisliiton johdon taholta annettiin 15. 1. kannanilmaisuuksi (allekirjoittajat: V. J. Sukselainen ja Johannes Virolainen), jossa ilmoitettiin, että »Puoluesihtööri Korsimo nauttii maalaisliiton puolue-elinten täyttä luottamusta, jota häneen kohdistettu poliittinen ajojahti ei järkytä.» Tämän kannanilmaisun puolesta puhuu se, että jokaiselle julkisuuden henkilölle kertyy aina jostakin kummasta vastustajia, jotka joskus ottavat järjestääkseen todellisen »ajojahdin» saadakseen ko. henkilön maineen yleisön silmissä mustatuksi. Tämä on eräs inhimillisen elämän ikävä tosiasia.

Toinen vastaus kysymykseen kuuluu, että kanslianeuvos Korsimo on periaatteiltaan löyhä henkilö, joka on kansakunnan erään vaaratilanteen aikana (talvisodassa) Kämärän aseman luona, erään komppanian hoitaessaan pettänyt häneen kohdistetun luottamuksen ja heittäytynyt rintamakarkuriksi.

Miten on nyt tosiasioitten laita? Niitä on, niinkuin alussa mainitsimme, suurella yleisöllä ollut niukanlaisesti käytettävissä. Sen verran on kuitenkin selvillä, että kanslianeuvos Korsimon talvisodan aikainen komppanianpäällikkö, kapteeni ja kansakoulunopettaja F. M. Karrakoski on antanut kirjallisen vakuutuksen, joka tukee väitettä rintamakarkuruudesta.

Miten asia onkin, *koko yhteiskunnan kannalta* on välttämätöntä, että se tarkoin tutkitaan. Jos

väitteet ovat epätosia, joutuvat niiden esittäjät häpeään ja rangaistukseen. Jos ne pitävät paikkansa, ja kanslianeuvos Korsimo säilyttää asemansa yhteiskuntamme vaikutusvaltaisimpiin kuuluvan organisaation yläpäässä, on meillä hyvä syy tuntea olomme turvattomaksi.

Ns. Herlitzin juttu

Perin yllättävää on, että antisemitismin, juutalaiskaunan peikko voi saada sijaa vielä 1950-luvun Suomessa. Suomenruotsalainen NYA ARGUS otti äskettäin hampaisiinsa vuorineuvos Herlitzin Helsingissä painetun kirjasen, jossa todistellaan, että juutalaiset ovat maailman tuho ja turmio. Lainsäädäntöneuvos Kurt Westerholm kirjoittaa:

»Korkeat viranomaiset, oikeusministeriö ja oikeuskansleri, ovat täällä osoittaneet suurta mielenkiintoa yhteiskuntamoraalia kohtaan Myklen kirjojen kohdalla, joiden ainoana vikana on se, että ne tuntuvat esittävän asiat niin kuin ne ovat ... olisi todellakin enemmän kuin mielenkiintoista kuulla, miten kysymyksessä olevat korkeimmat viranomaiset suhtautuvat sellaiseen painovapauden väärinkäyttöön kuin tässä on kysymys. Virallisella tahollahan on oltu innokkaita lausumaan mielipiteitä siitä, mikä on siveelöntä kirjallisuutta muodollisesti tosin pätevien mutta itse asiassa sisällyksettömien määräysten puitteissa.»

Emme puolestamme jättäisi asiaa »korkeiden viranomaisten» käsiin. Antisemitismi on henkinen paha, jota ei voi juurittaa pois maallisella miekalla: tarvitaan hengen aseita. Mutta ne lienevät Suomessa pahasti ruostuneet...

W.

ONKO KATSAUKSELLA LINJAA?

KATSAUKSEN lähtiessä liikkeelle viime keväänä lausuttiin tällä takasivulla, ettei lehdellä ole mitään lopullista linjaa; että se muotoutuu ajan mukana. Toimitus halusi täten jättää kirjoittajille mahdollisimman suuren liikkumatilan kirjoitusten suuntaan ja sisältöön nähden.

Vuoden kuluessa ilmeni kirjoituksista — ilman toimituksen määräävää sormea — kuitenkin eräs suunta, linja, jota nyt yritämme mahdollisimman varovasti luonnehtia. — Suomalainen filosofi Erik Ahlman on puhunut »itsensä vapaasta ilmaisemisesta» ihmisen eräänä päämääränä. Tällä hän tarkoittaa lähinnä ihmisen henkisten kykyjen rajoittamatonta vapaata kehittämistä. Asia voidaan myöskin ilmaista puhumalla »vapaasta ihmisyydestä». Tällä on kuitenkin nykyaikana mahtavat vastustajansa. Kulttuurimme koko suunta on tällaista ihannetta vastaan. Koulu pyrkii tekemään meistä yksipuolisia tietoniekkvoja, joiden muut kyvyt, yhtä hyvin älyllinen arvostelukyky kuin taiteelliset lahjat jäävät viljelemättä. Nykyaikainen elämä pyrkii huomaamattoman tuhoisalla tavalla rajoittamaan ja karsinoimaan: se jatkaa tehokkaasti sitä puoli- ja neljännesihmisten joukkotuotantoa, mikä alkoi koulussa. Tähän puoli-ihmisten kasvattamiseen osallistuvat ehkä tietämättään myös kriitikot, joiden tehtävänä on arvostella henkisiä tuotteita. »He arvoivat kirjojen kirjallisia, taulujen maalauksellisia, sävellyksien musikaalisia, elokuvien filmaattisia ja filosofisten tutkielminen loogillisia, yleensä siis teknillisiä ansioita. Näin he pyrkivät objektiivisuuteen, ottamatta huomioon, että taiteellinen suoritus tai filosofinen asenne on totaalisien ihmisen ilmaisua. Jos he joskus yrittävät puhua yksilöinä, siitä tehdään nopeasti loppu.» (ote kirjeestä allekirjoittaneelle).

Sanokaamme varovaisesti, ketään sitomatta: tämä on KATSAUKSEN eräs linja. Jokainen vuosi voi tuoda uutta tullessaan.

W.